

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ НЕПРЕРЕВНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Лариса МЕЛЬНИЧУК

«__» _____ 2022 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
(пояснювальна записка)**

здобувача вищої освіти освітнього ступеня
«Магістр» за спеціальністю публічне управління та адміністрування

Тема: **«Результативність антикризового управління в сфері освіти України»**

Виконавець: **Коваленко Наталія Ігорівна**, МУ 201 Мз

Керівник: д.держ.упр, доцент **Гоголь Тетяна Василівна**

Консультант з окремих розділів пояснювальної записки:

д.держ.упр, доцент **Гоголь Тетяна Василівна**

Нормоконтролер: _____ **Тетяна ГОГОЛЬ**

КИЇВ 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ.....	6
1.1. Сучасна концепція та інструменти антикризового управління у сфері освіти .	6
1.2. Світовий досвід протидії викликам Covid-19 у сфері освіти	15
РОЗДІЛ II АНАЛІЗ ПРАКТИКИ АНТИКРИЗОВИХ ЗАХОДІВ У СФЕРІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	24
2.1 Організаційно-правові засади публічного управління у сфері освіти.....	24
2.2 Оцінка результативності публічного управління у сфері освіти в умовах протидії пандемії Covid-19 та під час воєнного стану.	30
РОЗДІЛ III ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ КРИЗИ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ....	56
3.1 Потенційні ризики та наслідки впливу пандемії Covid-19 на сферу освіти та під час воєнного стану	56
3.2. Перспективні заходи протидії викликам пандемії Covid-19 у сфері освіти та під час воєнного стану.	70
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність зумовлена сучасним станом системи освіти України в умовах кризового стану. На межі виживання знаходяться більшість освітніх закладів, деякі з них стають не конкурентоспроможними, інші знаходяться під загрозою ліквідації. Антикризове управління є інноваційним підходом у керуванні навчальним закладом, яке ґрунтується на своєчасній діагностиці рівня та причин кризового стану та запровадженні антикризових програм. Воно націлене на якісні зміни та подолання кризи в управлінні навчальними закладами. Антикризова програма сприяє припиненню кризових процесів та відновленню конкурентоспроможності і ефективного формування освітнього закладу.

Однак, пандемія COVID-19 посприяла новим викликам криз у сфері освіти, внаслідок чого відбулись значні перебудови в наведеній сфері. З огляду на це постає особливо актуальним питання результативності антикризового управління у сфері освіти в Україні внаслідок розповсюдження COVID-19, а також результативності реакції на подібні виклики системою публічного управління.

Також освітня галузь України, як і всі сфери життя суспільства, зазнала серйозних змін в умовах війни. Освіта в умовах воєнного стану потребує чітких, швидких та вчасних рішень, доступних роз'яснень, розробки нових нормативно-правових і законодавчих актів та внесення змін в наявні.

Ступінь дослідженості. Питанням управління галуззю освіти було присвячено чимало наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких М. Білинська, Ю. Битяк, В. Гаращук, В. Крижко, А. Куріченко, С. Майборода, О. Мельников, Н. Мирна, Л. Прокопенко, В. Сімонов, Г. Сидоренко та інші. Однак, незважаючи на чимале коло досліджень даних проблем, питання управління галузі освіти є не тільки актуальним у сучасних умовах реформування її складових, але й залишається малодослідженим.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є обґрунтування пріоритетів та заходів антикризового реформування сфери освіти в Україні в умовах пандемії Covid-19 та під час воєнного стану.

Відповідно до мети дослідження в процесі виконання роботи були поставлені наступні завдання:

- дослідити сучасну концепцію, зміст, принципи та інструменти антикризового управління у сфері освіти;
- дослідити світовий досвід протидії викликам Covid-19 у сфері освіти;
- проаналізувати організаційно-правові засади публічного управління у сфері освіти в Україні;
- обґрунтувати показники та на їх основі дати оцінку результативності публічного управління у сфері освіти в Україні в умовах протидії пандемії Covid-19 під час воєнного стану.
- дати оцінку потенційних ризиків та наслідків впливу пандемії Covid-19 та під час воєнного на сферу освіти;
- обґрунтувати результативні заходи протидії викликам пандемії Covid-19 у сфері освіти та під час воєнного стану.

Об'єктом дослідження є система антикризового управління у сфері освіти.

Предметом дослідження є результативність антикризового управління у сфері освіти.

Методи дослідження. Методичну основу дослідження склав загальнонауковий метод, що дозволив дослідити теоретичні засади формування системи публічного управління у сфері освіти та її сутність. При виконанні даної роботи також було використано методи аналізу і синтезу, що дозволили визначити організаційно-правові засади публічного управління у сфері освіти в Україні. Метод синтезу дозволив виявити також особливості світового досвіду протидії викликам COVID-19 у сфері освіти під час воєнного стану. В окремих частинах роботи було застосовано логічний, порівняльно-правовий, дедуктивний, індуктивний методи наукового пізнання задля оцінки результативності

антикризового управління у сфері освіти в Україні в умовах протидії COVID-19 та під час воєнного стану.

Інформаційною базою дослідження є Міністерство освіти та науки, МАУП, законодавство України щодо публічного управління у сфері освіти, зокрема Конституція, Закони, нормативно-правові акти Президента, Кабінету Міністрів України, матеріали досліджень Міністерства освіти України, наукові статті та монографії вчених з України та інших країн світу, аналітичні публікації дослідних інституцій тощо.

У першому розділі досліджуються теоретичні засади антикризового управління, а саме сучасні концепції та інструменти антикризового управління у сфері освіти і також світовий досвід протидії викликам Covid-19 у сфері освіти.

У другому розділі здійснено дослідження аналізу практики антикризових заходів у сфері освіти в Україні, тобто організаційно-правові засади публічного управління у сфері освіти в Україні, а також обґрунтування показників та на їх основі дали оцінку результативності публічного управління у сфері освіти в Україні в умовах протидії пандемії Covid-19 та під час воєнного стану.

Основним елементом *третього розділу* є здійснено обґрунтування пріоритетів реформування сфери освіти в Україні в умовах кризи пандемії Covid-19 та під час воєнного стану, а саме оцінки потенційних ризиків та наслідків впливу пандемії Covid-19 та під час воєнного стану на сферу освіти і результативні заходи протидії викликам пандемії Covid-19 у сфері освіти та під час воєнного стану.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ

1.1. Сучасна концепція та інструменти антикризового управління у сфері освіти

У дослідженні антикризового управління особливе місце займає правильне розуміння змісту науки про управління. Маркіян С. В.¹ у своїх працях зазначає, що термін «управління в освіті» – є видом управлінської діяльності, а саме складається із методів та форм, сукупності засобів впливу на особистість та колектив з метою результативного функціонування освітньої галузі.

Потрібно відзначити, що саме антикризове управління освітою має на увазі, навчання та виховання, зміст, форми та методи управління, нововведення та цілі, в організацію діяльності керівника.

Більшість закладів освіти знаходяться на межі виживання, стають не конкуренто спроможними, а деякі під загрозою ліквідації. Інноваційним підходом у керуванні навчальним закладом можна вважати антикризове управління, яке повинно ґрунтуватись на своєчасній діагностиці рівня та причин кризового стану і запровадженні антикризових програм. Антикризове управління націлене на подолання кризи та якісні зміни в управлінні навчальними закладами, адже ефективне функціонування будь якого закладу залежить від управління ним. Вчасно розроблена антикризова програма сприяє припиненню кризових процесів, відновленню ефективного функціонування навчального закладу та формування конкурентоспроможності.

На керівника закладу освіти у даний час випадає зовсім нелегкий шлях, він має бути здатним забезпечити оцінку, постановку та прогнозування ступеню відповідності цілей та результатів здобувачів освіти та самої діяльності колективу

¹ Маркіян С. В. Інновації як фактор розвитку освіти: VI Міжнародна міждисциплінарна науково-практична конференція. Харків, 2006.

і всього закладу, для належного функціонування навчального закладу керівник має бути стратегом та експертом, а саме управляти якістю освітнього процесу.²

Отже, можна сказати, що антикризове управління виконує керований вплив на систему управління в сфері освіти, щоб запобігти виникненню кризи, детальнішого аналізу її причин, також розробку шляхів подолання та ефективного функціонування закладів освіти.

Поняття «криза» має багато термінів та ознак. Новий тлумачний словник³ дає таке визначення терміну «криза», що це є зміна звичайного стану речей; а саме загострення становища, злам.

Є. Коротков⁴ тлумачить: «Криза - загострення безлічі взаємозв'язаних ситуацій, що підвищують складність і ризик управління». Поняття «криза» тісно пов'язане і з поняттям «ризик», яке впливає на прийняття управлінського рішення. Якщо виключити з нього очікування кризи, то не буде відчуття ризику, кризові ситуації будуть виникати несподівано і болюче.

Сучасне широке визначення поняття «криза» пояснює її як фазу економічного циклу, під час якої відбувається різке відновлення порушення відтворювальних пропорцій шляхом спаду виробництва, недовантаження виробничих потужностей, зростання безробіття та інших негативних явищ.⁵

І. Ансофф⁶ зазначав, що криза є різким крутим перелом, складним перехідним станом, гострими проблемами. А Л. Бартон⁷ зазначав, що криза є широкомасштабною непередбачуваною подією, яка приводить до потенційно негативних результатів і може нанести серйозної шкоди всьому підприємству.

Якщо є типологія та розуміння характеру кризи, з'являються можливості зниження її гостроти, скорочення часу та забезпечення безболісного протікання.

² Збірник нормативних документів загальної середньої та дошкільної освіти. - Міністерство освіти і науки України. - К., 2002. - 262 с.

³ Тлумачний словник. URL: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> (Дата звернення: 01.11.2022)

⁴ Коротков Э. М. Антикризисное управление : учебное пособие / под ред. Э. М. Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 432 с.

⁵ Бартон Л. Криза в організаціях: управління та спілкування в розпалі хаосу . Цинциннаті, Огайо: Південно-Західний, 1993. - С. 2.

⁶ Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. СПб. : Изд-во «Питер», 1999. – 416 с.

⁷ Бартон Л. Криза в організаціях: управління та спілкування в розпалі хаосу . Цинциннаті, Огайо: Південно-Західний, 1993. - С. 2.

Кризи класифікують шляхом розподілення і групування за сутнісно характерними ідентифікаційними ознаками різних можливих кризових станів соціально-економічної системи, що здійснюється з метою узагальнення інструментарію їх аналізу, прогнозування та визначення перспективних антикризових заходів.⁸

Тобто необхідність у детальній класифікації криз пов'язана з диверсифікацією засобів і способів управління ними. Розрізняють такі види криз за відповідними ознаками їх класифікації:

– за масштабами прояву: загальні кризи – охоплюють усю соціально-економічну систему, та локальні – охоплюють лише її частину;

– за проблематикою: макро- і мікрокризи. Макрокризи – масштабної проблематики й обсягів, мікрокризи – охоплюють лише окрему проблему, чи невелику їх групу (мікрокриза здатна викликати ланцюгову реакцію, поширитися на всю систему та призвести до макрокризи);

– за причиною виникнення: природні, суспільні та екологічні кризи;

– за структурою відносин у соціально-економічній системі й диференціації проблематики її розвитку виділяють окремі групи економічних, соціальних, організаційних, психологічних, технологічних та інших криз.⁹

Щодо причин криз, то вони є як внутрішні так і зовнішні, як об'єктивні так і суб'єктивні, а також природні та техногенні.

Вважаємо за доцільне розглянути все ж таки причини кризи яка представлена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 –

Причини кризових явищ в економіці

Причини кризи	
Зовнішні	Пов'язані з тенденціям и і стратегією макроекономічного розвитку, конкуренції ю, політичною ситуацією.
Внутрішні	Залежать від підприємства, це управління, організація, не кваліфіковані кадри, недоліки у виробничій сфері, дефіцит фінансування.
Об'єктивні	Пов'язані з циклічними потребами модернізації та реструктуризації підприємств, з несприятливими впливами зовнішнього середовища

⁸ . Міждисциплінарний словник з менеджменту : навч. посіб. / [Д. М. Черваньов, О. І. Жилінська, М. В. Петровський та ін.] ; за ред. Д. М. Черваньова, О. І. Жилінської. – К. : Нічлава, 2011. – 624 с.

⁹ Економічна теорія: політекономія : підруч. / [за ред. В. Д. Базилевича]. – [7-ме вид., випр. і перероб.]. – К. : Знання-Прес, 2008. – 719 с.

	організацій.
Суб'єктивні	Що відображають помилки і волюнтаризм в управлінні.
Природні	Явища клімату, землетруси, повені та інші природні катаклізми.
Техногенні	Пов'язані з діяльністю людини.

Джерело: сформовано автором на основі¹⁰

Наслідки кризи, як негативні так і позитивні, залежать від результативності та ефективності антикризового управління. А саме:

- загострення або послаблення кризи;
- оновлення, оздоровлення, перебудова соціально-економічної системи або її руйнування, виникнення нової кризи;
- довгострокові, короткострокові, якісні, кількісні зміни (або разом);
- різкі зміни в соціально-економічній системі, або м'який вихід з кризи;
- незворотні або зворотні зміни.

Управління освітніми установами визначається трьома основними концепціями антикризового управління. Перша з них ґрунтується на критерії економічної ефективності освітньої установи. Друга концепція базується на критерії педагогічної ефективності. Третя концепція базується на критерії гнучкості. У концептуальному плані вона базується на теорії управління розвитком, розвитку організаційних структур. Концептуальний підхід до управління освітніми організаціями потребує обов'язкової орієнтації на задоволення індивідуальних потреб замовників освітніх послуг.

Щодо головних та важливих інструментів антикризового управління, то існують такі як, стратегічне управління, ризик-менеджмент, бенчмаркінг, реструктуризація, кризис-менеджмент.

Щодо стратегічного управління в освіті, то це саме те управління, яке спрямовується на втілення стратегії розвитку навчального закладу відповідно до умов зовнішнього середовища, а саме його змін. Кризис-менеджментом є управління процесом фінансового оздоровлення в освіті, а також його управління фінансовою неспроможністю. Щодо бенчмакінгу, то це програмно-цільове управління інноваційними, інвестиційними та маркетинговими проектами на

¹⁰ Василенко В. О. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. К. : ЦУЛ, 2003. 504 с

основі ринкової оцінки конкурентних позицій різних освітніх закладів. Ризик менеджменту, то є управління ризиками, спрямоване на зниження втрат від можливих негативних ситуацій у конкурентноспроможності навчальних закладів.

Сама криза змінює життєдіяльність системи та його напрямок, докорінно її оновлює, порушує її стійкість, спонукає до розвитку.

Відповідно до праці Е. М. Короткова¹¹ антикризове управління - це управління, в якому поставлено певним чином передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, заходів для зниження негативних наслідків кризи і використання її факторів для наступного стійкого розвитку організації.

Аналогічне визначення надає професор В. О. Василенко¹², “антикризове управління - це управління, в якому передбачена небезпека кризи, аналіз її симптомів, заходів щодо зниження негативних наслідків кризи та використання її факторів для позитивного розвитку”.

Л. О. Лігоненко¹³ під антикризовим управлінням розуміє спеціальне, постійно організоване управління, націлене на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності окремого підприємства, недопущення виникнення ситуації його банкрутства.

Л. С. Ситник¹⁴ трактує антикризове управління як систему управління, що спрямована на вирішення задач інтенсивного розвитку підприємства завдяки мобілізації та інтенсифікації всіх ресурсів у протизагальному розвитку.

Автори А. Г. Грязнова, М. О. Федотова, А. М. Маринюк¹⁵ визначають антикризове управління як систему управління підприємством, що має комплексний, системний характер та спрямована на запобігання або усунення

¹¹ Антикризисное управление: [учебник] / Коротков Э. М., Беляев А. А., Валовой Д. В. и др. / [Э. М. Коротков (ред.)]. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 432 с.

¹² Василенко В. О. Антикризове управління підприємством: навч. посібник. / В. О. Василенко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 504 с.

¹³ Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. / Л. О. Лігоненко, М. В. Тарасюк, О. О. Хіленко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 377 с.

¹⁴ Ситник Л. С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством / Л. С. Ситник. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. – 503 с.

¹⁵ . Антикризисный менеджмент / Под ред проф. А. Г. Грязновой. – М. : “Тандем”; Ассоциация авторов и издателей “Тандем” Изд-во ЭКМОС, 1999. – 368 с.

несприятливих для бізнесу явищ за допомогою використання всього потенціалу сучасного менеджменту, розроблення та реалізації на підприємстві спеціальної програми, що має стратегічний характер і дозволяє усунути тимчасові труднощі, зберегти та покращити ринкові позиції підприємства за будь-яких обставин, при використанні переважно власних ресурсів. Антикризове управління підприємством передбачає прискорене та діюче реагування на істотні зміни зовнішнього та внутрішнього середовищ на основі заздалегідь розроблених антикризових заходів.

А. П. Градов¹⁶ трактує антикризове управління на підприємстві як сукупність послідовних узагальнених заходів: аналізування стану макро- і мікросередовища, вибір відповідної місії підприємства; вивчення економічного механізму виникнення кризових ситуацій та створення системи сканування зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємства для раннього виявлення слабких сигналів про кризу; стратегічний контролінг діяльності підприємства та розроблення стратегії запобігання його неплатоспроможності; оперативна оцінка та аналізування фінансового стану підприємства, виявлення можливості виникнення неплатоспроможності (банкрутства); розроблення системи дій в умовах кризи щодо виходу з кризової ситуації; постійний облік ризику підприємницької діяльності та розробка заходів щодо його зниження

Актуальним постає питання організації антикризового управління в закладах освіти. Саме поняття «антикризового управління» прийнято розглядати як у вузькому так і в широкому розумінні. У вузькому розумінні: застосовуються певні форми і методи в рамках процедури банкрутства. У широкому розумінні: управління під час кризи, а також попередження настання кризових явищ

Для багатьох навчальних та закладів освіти є актуальне питання антикризового управління, визначною є проблема виживання в кризових ситуаціях.

¹⁶ Стратегия и тактика антикризисного управления фирмы / [А. П. Градов, Б. И. Кузин, А. В. Федотов и др.]; под общ. ред. А. П. Градова, Б. И. Кузина. – СПб. : Специальная литература, 1996. – 510 с.

Ефективне та результативне управління закладами освіти в кризових ситуаціях буде сформоване, якщо реалізовуватиметься антикризова програма яка впровадилась.

Об'єктом антикризового управління є виникнення та поглиблення кризи розвитку НЗ, що має негативні наслідки для життєдіяльності освітньої організації, її усунення та запобігання.¹⁷

Основною метою антикризового управління є розробка та запровадження антикризової програми, здатної вивести управління на новий рівень, за для ефективного функціонування. Кризові явища в діяльності НЗ є переломним моментом у процесі взаємодії елементів системи управління між собою та із зовнішнім оточенням. Визначаючи суть і завдання антикризового управління, вчені (Іванов Г. П., Уткін Є. А., Лігоненко Л. О., Фатхутдинов Р. А.)¹⁸ погодились щодо особливостей цього напрямку управління, використання специфічних прийомів, форм і методів антикризового управління, недоцільно порівнювати його з управлінням в цілому або з управлінням в умовах кризи.

Антикризова програма розглядається, як прийняте рішення, оформлене документально, щодо шляхів виведення підприємства з кризового стану.

Таблиця 1.2 –

Основні принципи антикризового управління

Основні принципи антикризового управління			
Системні	Специфічні		
Об'єктивності	Механізм управління	Процес управління	Система управління
Комплексності	Попередження	Гнучкості	Функціональності інтеграції
Відповідальності	Реалістичності	Своєчасності	Професіоналізму
Ефективності	Антикризової свідомості	Врахування наслідків	Відповідальності
Контролю	Багатоваріантності	Стратегічності	Оптимізації
Основної ланки Законності	Мотивації	Послідовності	Централізму та децентралізму

Джерело: сформовано автором на основі¹⁹

¹⁷ Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2003. 504 с.

¹⁸ Карпенко О. А. Основи антикризового управління : навч.-метод. посіб. Київ : Видавництво НАДУ, 2006.

¹⁹ Копка М.В. Узагальнення підходів до визначення сутності антикризового управління. Управління ризиком.2010. №21. С.164-166.

Роз'яснення до вище наведених принципів:

- постійна готовність до можливого порушення фінансової рівноваги підприємства;

- принцип об'єктивності, використання якого передбачає врахування суті та механізмів виникнення та поглиблення кризових явищ, орієнтацію управлінського впливу не тільки на зовнішні прояви, але й на глибинні першопричини виникнення кризових явищ;

- терміновість реагування на окремі кризові явища в фінансовому розвитку підприємства. Будь-яке зволікання при впровадженні відповідних заходів на підприємстві, що знаходиться в умовах кризи, може призвести до посилення кризового явища та його наслідків;

- формування управлінських рішень повинно здійснюватися на підставі оперативної і достовірної початкової інформації;

- необхідне чітке ранжування пріоритетних рішень для ліквідації проблем через обмеженість ресурсів і часу внаслідок виниклого кризового явища;

- принцип контролю, який передбачає здійснення постійного контролю за перебігом реалізації управлінських заходів з метою її постійної адаптації до умов внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, що змінюються в часі;

- принцип ефективності, сутність якого полягає у максимально можливому використанні потенціалу об'єкта та суб'єкта управління для формування обгрунтованої програми антикризових дій, мінімізації часових, матеріальних та фінансових втрат, пов'язаних з кризовим станом підприємства та виходом з нього;

- принцип основної ланки, використання якого орієнтує на пошук та першочергове розв'язання основної проблеми (каталізатора кризи), посилення уваги до тієї сфери діяльності, яка обумовлює виникнення та поширення кризи або в якій подальше поглиблення кризи має найбільш негативний вплив на функціонування та життєздатність підприємства в цілому;

- принцип законності, який передбачає знання та використання в інтересах підприємства-об'єкта антикризового управління правових засад, що регламентують здійснення підприємницької діяльності, впровадження та розгляду справи про банкрутство, обумовлюють можливості фінансового оздоровлення та санації підприємств;

- принцип компетентності, передбачає, що реалізацією антикризового управління повинні займатися компетентні фахівці з модернізованої управлінської ієрархії згідно з вимогами кризової ситуації;

- кінцева орієнтація на діяльність в умовах післякризового розвитку.

Визначені принципи, що доповнюють та уточнюють один одного, повинні діяти тільки в системі. Ось чому, антикризове управління повинно бути постійним та діяти системно, охоплюючи комплекс засобів та методів. Це означає, що крім кризи в навчальному закладі існує ще економічна криза в країні, що відображається на заходах антикризової програми управління.

Успіх антикризового управління визначається рівнем антикризової готовності підприємства, ефективністю безпосереднього протистояння кризі та рівнем своєчасних профілактичних заходів.

Впровадження системи антикризового управління залежить також від фактору часу:

- моменту, коли підприємство приступила до цієї роботи;
- тривалістю розробки.

Бажано, щоб систему антикризового управління здійснювали окремо виділені фахівці, а ще краще - фахівці з антикризового управління. При цьому керівник навчального закладу повинен стежити за роботою цих фахівців, а також щоб антикризова програма не заперечувала місцевому управлінню.

Для керівників навчальних закладів головним завданням є подолання кризової ситуації, що є одним із головних проблем управління в закладах освіти та забезпечити ефективне функціонування навчальних закладів, підвищити їх конкурентоспроможність та розвиток. Отже, запроваджена антикризова програма

у процес управління є необхідністю і дає змогу високоефективно керувати освітнім закладом, адже від цього залежить якість освітніх послуг.

1.2. Світовий досвід протидії викликам Covid-19 у сфері освіти

У міжнародних відносинах COVID-19 засвідчить трансформацію форм глобального лідерства, відносне послаблення традиційних міжнародних інституцій та, імовірно, уповільнення інтеграційних процесів; зростання ролі і впливу суспільств держав із ефективними інституціями, посилення ролі держав в цілому із їх традиційними механізмами регулювання і впливу на життя громадян та міжнародні відносини.

З іншого боку, поточна криза відкриває вікно можливостей для міжнародних інституцій, які зможуть продемонструвати злагоджену та ефективну реакцію. Насамперед це стосується МВФ, Світового банку, G7, або «Велика сімка», – за умови, якщо їхня допомога справді виявиться суттєвою, особливо для бідних країн. Виклики, пов'язані із загрозою для здоров'я людей, з'являться на міжнародному порядку денному; а країни, здатні запропонувати ефективні та дієві підходи для мінімізації ризиків, зможуть отримати додаткові політичні можливості.

Альтернативою економічно і соціально проблемним заходам жорсткого реагування може бути або винайдення вакцини, або концепція вироблення «колективного імунітету», або вироблення нової моделі суспільної організації життя і праці – «віртуальної політики і економіки», «соціального дистанціювання», «віддаленого режиму роботи і доступу».

Концепція формування «колективного імунітету» (тобто дати можливість більшості перехворіти) популярна серед «прогресивних» країн Європи, особливо на фоні заяв ВООЗ щодо низької ефективності обмежень на поїздки й торгівлю. М'який підхід також є проблемним з точки зору управління поточними політичними ризиками, тому навіть такі країни як Велика Британія, Нідерланди чи інші поступово переходять до жорсткіших заходів. У цьому відношенні мало

приділяється уваги досвіду Південної Кореї, яка станом на сьогодні найкраще дала відповідь поширенню пандемії.

Аналіз дій країн світу щодо пандемії засвідчив, що першочерговими заходами мають бути масові тестування населення для визначення зон небезпеки та їх швидкої ізоляції, щоб вводити карантин не по всій країні, а саме в небезпечних районах. Позитивним став досвід використання високих технологій для відстежування здоров'я громадян, на зразок тих, які використовує Китай та Південна Корея (спеціальне програмне забезпечення).

Виклики кризи пандемії COVID-19 для сфери освіти та запроваджені карантинні обмеження у 2019-2021 році, вони пов'язані з забезпечення якісного здобуття освіти в умовах коронавірусної хвороби SARS-COV-2, також розвитку дистанційної і змішаної форми навчання, забезпеченість неперервності освітнього процесу, спроможності забезпечення засобів індивідуального захисту (ЗІЗ), тому це спонукає реформувати складові освітньої галузі, які насамперед мають зв'язок з діджиталізацією освітнього середовища а саме, із забезпеченням закладів освіти швидкісним доступом до мережі Інтернет, а здобувачів освіти і педагогічних працівників – цифровими пристроями та електронними освітніми ресурсами, головне це створення умов для мінімізації ризику інфікування коронавірусною хворобою.

Вважаємо за доцільне розглянути основні заходи, що були спрямовані на протидію кризи пандемії та дотримання карантину у вигляді таблиці 1.3, що побудована на основі аналізу аналітичної записки.

Узагальнюючи практики різних країн, можна дійти висновку про те, щоб подолати кризу під час пандемії у світі використовувалися три моделі навчання в загальноосвітніх закладах: очна, дистанційна та змішана (гібридна), яка поєднує очну та дистанційну форми навчання.

Таблиця 1.3

Світовий досвід антикризових заходів протидії пандемії Covid-19 у сфері освіти

Країна	Дата початку навчання	Заходи
Данія	У квітні 2020 відновлено навчання	1) повернення до очного навчання дітей віком до 12 років, з чітко визначеними критеріями гігієни та соціальної дистанції, проведення занять на свіжому повітрі. 2) навчання у невеликих групах, без маскового режиму, але з суворим дотриманням соціального дистанціювання не менше 2 метрів та погодинним миттям рук, прибирання приміщень.
Швеція	Відповідно до законодавства, у цілому стандартний графік	1) не використовувала локдаун у боротьбі з пандемією, тому школи для учнів до 16 років працювали безперебійно; 2) рекомендації уряду фокусувалися на профілактичних заходах та ізоляції хворих, жодних жорстких обмежень; 3) просвітницька діяльність;
Франція	Навчання відновлено у травні 2020	1) дотримання нормативу 4 м ² простору на одну особу (не більше 15 осіб в класі); 2) до навчання не допускалися учні з температурою та симптомами застудних захворювань; 3) заняття в школі обов'язкові для всіх школярів без винятку;
Велика Британія	Відновлено навчання з 1 червня (відновлення відбувалось поступово для різних вікових груп)	1) дотримання соціальної дистанції, носіння масок заборонено, однак необхідно носити пластикові забрала; 2) з осені 2020 урядом було вирішено відновити повноцінне навчання; 3) просвітницькі заходи, санітарно-гігієнічне забезпечення школярів; миття рук та дезинфекція особистих речей; 4) кінцевою метою навчальної програми школи має стати повернення до звичного шкільного життя до літнього семестру 2021 року.
Німеччина	Восени 2020 відновлено повноцінне навчання у школах	1) школа має оновити власні гігієнічні плани відповідно до розвитку епідеміологічної ситуації у районі, який крім загальних рекомендацій щодо миття рук, дотримання етикету під час кашлю чи чхання також має давати чіткі вказівки щодо поведження у приміщенні; 2) особливу роль у навчальному році 2020 / 2021 становитиме подальший перехід на цифрову модель навчання; 3) створення спеціальних програм підтримки, особливо для учнів, які здійснили перехід від молодшої до старшої школи, чи учнів випускних класів або тих, що мають дефіцит знань із певних предметів

Джерело: сформоване автором на основі²⁰

²⁰ Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину: аналітична записка / Л. Гриневич, Л. Ільч, Н. Морзе, В. Прошкін, І. Шемелинець, К. Линьов, Г. Рій]. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 76 с. (Дата звернення: 01.11.2022)

В такі країни як Австрія та Бельгія вдавались до більш жорсткіших заходів під час Covid-19 тобто, не покидати домівок за перших ознак захворювання, усі учні шкіл, університетів та дошкільних закладів були направлені на карантин щоправда, в школах були організовані групи для дітей, за якими батьки не можуть доглядати протягом робочого дня. Навіть були жорсткі покарання за порушення рекомендацій без належної на це причини – 700 євро.

В Естонії тимчасово були закриті школи та інші освітні установи. Роботу продовжували тільки дитячі садки.

В Іспанії також тимчасово були закриті всі навчальні заклади.

Італія в рамках карантину тимчасово закрила навчальні заклади, кіно, театри, музеї, ТРЦ, бари, стадіони та спортзали. Крім цього було запроваджено заборону на масові заходи, включаючи похорон і весілля.

В Литві та Латвії школи оперативно розробляли заходи щодо організації дистанційного навчання. У дитсадках діяли тільки чергові групи, однак батькам рекомендували по можливості не відводити дітей до садочків.

В Нідерландах тимчасово не працювали школи, садочки, вищі навчальні заклади та заклади харчування. Відвідувати школи та дитсадки могли лише діти медиків, поліцейських, працівників супермаркетів, тобто тих, хто не міг працювати вдома.

Польща стала однією з перших європейських країн, яка почала запроваджувати заходи з протидії коронавірусу ще до того, як у країні був зафіксований перший випадок зараження. Вони оголосили стан епідеміологічної загрози і розпочалось створення мережі інфекційних лікарень для протидії коронавірусу.

У країні тимчасово, до 25 березня 2020 з можливістю продовження на наступний термін, було припинено навчання у школах, вишах, роботу культурних закладів та розважальних закладів.

В Португалії було тимчасово припинено навчання в усіх навчальних закладів.

Школи Сербії були переведені на дистанційне навчання. Були перенесені терміни проведення державних іспитів, а також сесій у вишах. Тимчасово закривались студентські гуртожитки.

Деякі країни світу впроваджували поступове відновлення навчання, відкриваючи школи лише для певних вікових категорій учнів (молодша, середня або старша школа). Правило соціального дистанціювання передбачає дотримання безпечної дистанції одне від одного та скорочення кількості осіб, які взаємодіють між собою. Аналізовані країни світу по-різному дотримувалися вимог соціального дистанціювання: від скорочення кількості учнів у класах, встановлення розміток у приміщеннях та закріплення за кожним учнем постійного місця у класі до організації позмінного навчання (вранці та вдень або у визначені дні чи тижні), що давало змогу забезпечити меншу кількість відвідувачів у школах; заборони масових зборів та спортивних змагань.

Головними рекомендаціями та заходами у ЄС стали наступні²¹:

1) Запровадження «соціального дистанціювання», у тому числі, закриття шкіл, обмеження фізичної присутності на робочих місцях для виконання некритично важливих функцій, карантин, ізоляція та/чи самоізоляція, санітарні кордони, забезпечення фізичного дистанціювання осіб на роботі, у громадському транспорті, магазинах тощо на відстань у декілька метрів, обмеження рукостискань, обіймів тощо. ЄС вважає, що соціальне дистанціювання зменшить інфікування у 8-10 разів. Разом з тим, соціальне дистанціювання не має призводити до значних економічних втрат, задля чого окремо наголошується на іншому пункті – обмеження пересувань, які не є суттєвими;

2) Обмеження «несуттєвих пересувань» - тобто інших пересувань окрім поїздок чи походів у аптеку, лікарню, магазин чи на роботу. Останнє і є найважливіше: ЄС та більшість країн ЄС дотримуються позиції, що обмежувальні заходи можуть тривати значний період часу – від декількох місяців до двох років, а отже не повинні призводити до значних економічних проблем та соціальних

²¹ Nigro F. A., Nigro L. A. Modern Public Administration. 3rd ed. N. Y.; Evanston ; S. Francisco ; L. : Harper & Row, 1974. 468, XII p. (Дата звернення:01.11.2022)

катаклізмів. Задля цього роботодавці мають визначити, присутність яких саме співробітників та протягом якого часу критично важлива для збереження економічної активності.

Також рекомендації від ВООЗ та ЮНІСЕФ в зв'язку з поширенням надзвичайно заразного дельта-штампу SARS-CoV-2 в 2021-2022²² році у Європі та Центральній Азії закликають уряди залишати школи відкритими, водночас вжити всіх необхідних заходів, щоб мінімізувати ризик передачі вірусу. Такі заходи включають пріоритетне щеплення вчителів та іншого шкільного персоналу від COVID-19 у рамках національних кампаній вакцинації, а також забезпечення вакцинації населення, яке належить до груп ризику. Крім того, потрібно розширити кампанію щеплення дітей віком від 12 років, які мають супутні захворювання, що підвищують їхню вразливість до важкого перебігу COVID-19. Рекомендовано також забезпечити безпеку шкільного середовища шляхом поліпшення вентиляції приміщень, зменшення кількості учнів в одному класі, забезпечення дистанції між учнями за змоги. Безумовно, необхідно регулярно тестувати дітей і персонал і вживати інших запобіжних дій.

До головних рекомендацій експертів ВООЗ, ЮНІСЕФ і ЮНЕСКО для 53 держав — членів ВООЗ у Європейському регіоні:

- Школи мають зачинятися в останню чергу, а відновлювати роботу першими.
- Розробіть стратегію тестування.
- Забезпечте ефективні заходи для зниження ризику передачі вірусу.
- Захищайте психічний і соціальний добробут дітей.
- Захищайте дітей із найбільш уразливих груп.
- Подбайте про покращення шкільного середовища.
- Залучайте дітей і підлітків до процесу ухвалення рішень.

²² Школи в Європі та Центральній Азії повинні залишатися відкритими і водночас захищеними від COVID-19.
URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/educators-vaccination-covid-19> (Дата звернення: 01.11.2022)

- Реалізуйте стратегію вакцинації, розроблену зокрема з метою підтримання процесу навчання у школі.

Спеціалісти глобальної практики Світового банку у галузі освіти у регіоні Європи та Центральної Азії Гаррі Патрінос, Джеймс Грешем, Робін Доннеллі²³ опублікували низку рекомендацій та практики для країн Європи - впровадження програм відновлення освітнього процесу, захист освітніх бюджетів, підготовка до майбутніх потрясінь:

1. Впровадження програм відновлення освітнього процесу. Вже зараз уряди повинні забезпечити, щоб учні, які відстали у навчанні, отримали необхідну підтримку для досягнення очікуваних цілей навчання. Першим кроком має бути проведення оперативного оцінювання результатів навчання, щоб виявити таких учнів та їхні потреби у допомозі. Дослідження показало, що 12-тижневі програми репетиторства дали змогу учням досягти таких результатів, які б очікувалися по завершенні трьох - п'яти місяців звичайного шкільного навчання. В Італії, учні середньої школи, які займалися із репетиторами онлайн три години на тиждень за допомогою комп'ютера, планшета або смартфона, досягли покращення результатів на 4,7% з математики, англійської та італійської.

Україна впроваджує програми безперервного навчання, зокрема через створення платформи Всеукраїнська школа онлайн, для дистанційного та змішаного навчання для учнів 5-11 класів.

Програми прискореного навчання або репетиторства можуть допомогти вирішити проблему прогалин у навчанні.

2. Захист освітніх бюджетів. З огляду на значні фінансові проблеми, із якими зіткнулися країни під час пандемії, деякі країни можуть зіткнутися зі скороченням свого бюджету, і це може поставити під загрозу досягнення останніх років щодо доступу до освіти та поліпшення результатів навчання. Щоб забезпечити стійке відновлення, дуже важливо, щоб освітній бюджет був захищений, і щоб ті школи, які потребують фінансування найбільше, отримували

²³ Як організувати навчання дітей під час локдауну URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/shkolo-mi-hotovi.html> (Дата звернення: 01.11.2022)

підтримку. Для допомоги найбільш уразливим учням, уряди повинні визначити пріоритети і спрямувати більшу частину фінансування та ресурсів на підтримку шкіл, що забезпечують дистанційне навчання, особливо, якщо ці школи надають освітні послуги населенню, значна частка якого є малозабезпеченими та представниками меншин. Щоб заохотити учнів залишатися в школі, можливо, необхідно запровадити додаткові мотивації, як-от, стипендії. Програми відновлення освітнього процесу не будуть працювати без істотної фінансової підтримки. Наприклад, Велика Британія оголосила про створення фонду для допомоги учням у навчанні, у розмірі 1 мільярда фунтів стерлінгів, частина якого призначена для репетиторства, та про Національну програму репетиторства з бюджетом у 76 мільйонів фунтів стерлінгів. Отже, необхідні значні бюджетні асигнування і подальші заходи для повернення до попереднього рівня навчання.

3. Підготовка до майбутніх потрясінь, за рахунок відновлення системи освіти за принципом «краще, ніж було». Ми не тільки повинні відновити систему після пандемії, але й скористатися цим досвідом, щоб бути краще підготовленими до майбутніх криз. Але для цього країни повинні розбудувати свій потенціал щодо забезпечення моделей змішаного навчання в майбутньому. Школи повинні бути краще підготовлені до безпроблемного переходу від очного до дистанційного навчання за необхідності. Це захистить надання освітніх послуг учням не тільки під час майбутніх пандемій, але і під час інших потрясінь, які можуть спричинити закриття шкіл, таких як стихійні лиха або несприятливі погодні явища. Це також створить можливості для більш індивідуалізованих підходів до викладання та навчання. Для цього необхідно буде розробити гнучкі навчальні програми, які можна викладати очно або онлайн. Крім того, вчителі повинні бути краще підготовані, щоб керувати широким спектром ІТ-пристроїв у разі закриття шкіл у майбутньому. У цьому може допомогти проведення короткострокових навчальних курсів для поліпшення їхніх навичок. Використання пост-пандемічного періоду для відновлення систем освіти і розбудови їхньої стійкості є пріоритетним завданням. У той же час, важливо

побудувати майбутню систему освіти, яка може краще використовувати моделі змішаного навчання, щоб охопити всіх учнів на своєму рівні і забезпечити більш індивідуалізовані підходи до викладання.

Висновок по розділу I

Пріоритетною ціллю та завданням є усунення кризових ситуацій та наслідків. Можемо зазначити, що це є однією з головних проблем сфері освіти. Важливо, щоб забезпечення ефективності функціонування навчальних закладів підвищило їх конкурентоспроможність та розвиток. Антикризове управління є системою управління, що має комплексний характер та спрямована на попередження, запобігання кризових явищ і виявлення причин кризи, виду, стадії та закономірностей її протікання, можливих сценаріїв розвитку, інструментів по виходу з неї, з метою подальшого функціонування підприємства. Дотримання сформульованих основних принципів проведення антикризового управління дозволить здійснювати його якомога ефективніше. Запроваджена антикризова програма у процес управління є необхідністю і дає змогу високоефективно керувати освітнім закладом, адже від цього залежить якість освітніх послуг.

Світовий досвід протидії викликам Covid-19 показує нам, що є розроблені рекомендації ВООЗ, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, різних спеціалістів та практики для навчальних закладів. Керівники закладів освіти отримують цінний досвід адаптації освітнього процесу до нової реальності й створення безпечних умов для вчителів та учнів. Загалом, відсутність можливостей для отримання освіти в усьому світі більше вплинула на осіб з меншими фінансовими ресурсами, тоді як особи з кращим фінансовими можливостями знайшли можливість продовжити освіту.

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ АНТИКРИЗОВИХ ЗАХОДІВ У СФЕРІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

2.1 Організаційно-правові засади публічного управління у сфері освіти

Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Законодавство України про освіту базується на Конституції України і складається з Закону України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-ХІІ, інших актів законодавства України. Завданням законодавства України про освіту є регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України. Українська структура освіти регламентована Законом України «Про освіту»²⁴ і включає:

- дошкільну освіту;
- загальну середню освіту;
- позашкільну освіту;
- професійно-технічну освіту;
- вищу освіту;
- післядипломну освіту;
- аспірантуру;
- докторантуру;

²⁴ Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 року № 1060-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 34. ст.451. (Дата звернення:01.11.2022)

- самоосвіту.

Дошкільна освіта. Для українців, як і для багатьох європейців, освіта починається з дошкільного навчального закладу, зазвичай – дитячого садка. У 2 (а часом з 1,5) роки малюк потрапляє в ясла, в 3 – до молодшої групи. На бажання батьків дитина може перебувати у садку півдня, а в разі проблем зі здоров'ям – і цілодобово. Для запису до дитсадка існують онлайн-черги – можна обрати заклад і записати в нього дитину зразу після народження.

Загальна середня освіта є обов'язковою і надається в різних типах освітніх закладів, здебільшого – в середній загальноосвітній школі. Має три ступені:

- початкова школа (1-4 класи), забезпечує початкову загальну освіту
- основна школа (5-9 класи), забезпечує базову загальну середню освіту;
- старша школа (10-11 класи), забезпечує повну загальну середню освіту.

Завдання шкільного навчання – всебічний розвиток дитини, надання їй тієї бази знань, яку вимагає від неї суспільство. У школі мають сприяти професійному самовизначенню, фізичному розвитку і формуванню основних морально-етичних норм. Додатковий розвиток здібностей і талантів досягається в позашкільній освіті. До таких навчальних закладів належать спортивні секції, школи мистецтв, різноманітні учнівські клуби й подібні організації, державні чи приватні.

Професійно-технічна освіта зорієнтована на здобуття спеціальності. Отже, по неї слід вирушати до тих освітніх закладів, що надають робітничу професію. Це професійні училища та ліцеї (художні, технічні, вищі), училища-агрофірми та заводи, навчально-курсіві комбінати й подібні заклади. Сюди ж належать центри професійної освіти, підвищення й перепідготовки робітничих кадрів.

Вища освіта є складною цілісною соціальною системою, яка складається з декількох самостійних цілісних елементів управлінського впливу і є об'єктом державного управління. В узагальненому вигляді систему державного управління вищою освітою можна визначити як взаємопов'язану сукупність елементів, які мають вплив на суспільні відносини в галузі вищої освіти відповідно до завдань держави і суспільства. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (сноска)

складають вищі навчальні заклади всіх форм власності, що надають освітні послуги в галузі вищої освіти та здійснюють управління в галузі вищої освіти.

Форми навчання у вищих навчальних закладах різноманітні: денна, вечірня, заочна, дистанційна чи комбінована, що поєднує декілька з цих форм. Після отримання вищої освіти можна здобути науковий ступінь – в аспірантурі й докторантурі. Це передбачає написання й захист дисертації – кандидатської чи докторської відповідно – а також набування наукового й викладацького досвіду.

Післядипломна освіта дає можливість отримати нову кваліфікацію, спеціальність чи професію. Часто це відбувається на базі вже здобутої освіти в попередньому навчальному закладі, хоча можна здобути і цілком іншу спеціальність. До закладів післядипломної освіти належать академії, інститути (центри) підвищення кваліфікації чи перепідготовки, відповідні підрозділи вищих навчальних закладів, професійно-технічні навчальні установи, науково-методичні центри професійно-технічної освіти й відповідні підрозділи в організаціях та на підприємствах. Для самоосвіти можливості надзвичайно широкі – можна відвідувати лекторії, наукові центри й різноманітні громадські організації. Найперспективніший напрям самоосвіти пов'язаний з мережею Інтернет. Популярності набувають онлайн-курси, які дозволяють дивитися відеолекції відомих фахівців з різних галузей знань, перевіряти свої знання за допомогою тестування, спілкуватися з іншими студентами та викладачами. Нині це один із найпопулярніших напрямів освіти в Європі та Америці, а в Україні скористатися цими можливостями можна на навчальній платформі дистанційної освіти EDUGET.

При цьому, для належного функціонування усіх рівнів існує розгалужена система її управління, яка представлена нами у вигляді зведеної таблиці 2.1. «Особливості публічного управління сфери освіти на різних рівнях», що підготовлена на основі аналізу законодавства про освіту в Україні.

Таблиця 2.1

- Рівні публічного управління сфери освіти в Україні

Рівень освіти	Рівень публічного управління	Суб'єкти управління
Дошкільна освіта²⁵	Державний	Міністерство освіти і науки України та інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані дошкільні навчальні заклади
	Місцевий	Рада міністрів Автономної Республіки Крим; обласні, Київська та Севастопольська міські, районні державні адміністрації; органи місцевого самоврядування та місцеві органи управління освітою.
Середня освіта²⁶	Державний	Кабінет Міністрів України; Міністерство освіти і науки України; центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти; центральні органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають заклади освіти
	Місцевий	Верховна Рада Автономної Республіки Крим; Рада міністрів Автономної Республіки Крим; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування
Вища освіта²⁷	Державний	Кабінетом Міністрів України, Міністерство освіти і науки України; галузеві державні органи, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади; Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти
	Місцевий	Органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади; Національна академія наук України та національними галузевими академіями наук; засновниками вищих навчальних закладів; органами громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки
Післядипломна освіта²⁸	Державний	Кабінетом Міністрів України, Міністерство освіти і науки України; галузеві державні органи, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади;
	Місцевий	Органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади; органами громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки
Самоосвіта	Державний	відсутні
	Місцевий	

Джерело: сформоване автором на основі джерел аналізу законодавства про освіту в Україні.

²⁵ Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 49. Ст. 259. (Дата звернення:01.11.2022)

²⁶ Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2020. № 31. Ст. 226. (Дата звернення:01.11.2022)

²⁷ Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. С. 2716. (Дата звернення:01.11.2022)

²⁸ Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 року № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 34. ст.451. (Дата звернення:01.11.2022)

Повноваження органів влади можна представити у вигляді таблиці загальної компетенції органів загальнодержавного та місцевого рівнів управління освітою.

Таблиця 2.2

- Повноваження органів управління освітою в Україні

Рівень управління	Суб'єкти	Повноваження
Державний	Кабінет Міністрів України; Міністерство освіти і науки України; центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти; центральні органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають заклади освіти.	визначають перспективи і пріоритетні напрями розвитку з питань освіти, розробляє державні стандарти освіти; встановлюють державні стандарти знань з предметів; визначають нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення навчальних закладів; нормативно-правове та методичне забезпечення функціонування навчальних закладів; забезпечують зв'язок із навчальними закладами, державними органами інших країн з питань; формують пропозиції на державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб; розробляють та затверджують умови прийому до навчальних закладів; розробляють проекти положень про навчальні заклади, що затверджуються Кабінетом Міністрів України; інші повноваження, визначені законодавством України;
Місцевий	Обласні, Київська та Севастопольська міські, районні державні адміністрації; органи місцевого самоврядування та місцеві органи управління освітою, засновники навчальних закладів; органи громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки	встановлюють, не нижче визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти мінімальних нормативів, обсяги бюджетного фінансування закладів, освіти, що є комунальною власністю, та забезпечують фінансування витрат на їх утримання; забезпечують розвиток мережі навчальних закладів та установ, організацій системи освіти, зміцнення їх матеріальної бази, господарське обслуговування; здійснюють соціальний захист працівників освіти, дітей, учнівської і студентської молоді, створюють умови для їх виховання, навчання і роботи відповідно до нормативів матеріально-технічного та фінансового забезпечення; облік дітей дошкільного та шкільного віку, контролюють виконання вимог щодо навчання дітей у закладах освіти; питання з опікою і піклуванням про неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків, дітей-сиріт, захист їх прав, надання матеріальної допомоги; створюють належні умови за місцем проживання для виховання дітей, молоді, розвитку здібностей,

		задоволення їх інтересів; інші повноваження, встановлені законодавством.
--	--	---

Джерело: сформовано автором на основі аналізу загальної компетенції органів загальнодержавного та місцевого рівні управління освітою²⁹

Таким чином, система управління освіти в Україні забезпечує розвиток та управління усіма рівнями освіти, що вибудовані у нашій системі освіти. Така система органів та два рівні управління (загальнодержавний і місцевий) якнайкраще забезпечує ефективне функціонування та комплексність сфери освіти в нашій державі, що є позитивним аспектом.

Беручи до уваги те, що в сфері освіти наразі відбуваються чималі зміни і нововведення, можна звернути увагу на те, що попит взагалі освітніх послуг збільшується, тому сама криза в освіті насамперед дуже помітна в кваліфікованому підборі кадрів, в конкурентоспроможності закладу. Насамперед існує думка серед освітян, що значне місце має саме фінансування сфери освіти. Як приклад, можемо зазначити, щоб повно функціонував кожен навчальний заклад, він повинен бути повністю укомплектований всіма актуальними потребами, щоб учні безпечно і захищено себе почували. Сама матеріальна база навчальних закладів має недостатньо добре становище. Вона вимагає кращого оновлення бази і змін. На сьогоднішній день як не як є питання, щодо компетентного управління і самого підбору педагогічних кадрів, також самий рівень освіти освітян. Саме це дає змогу оцінити те, що надає освітня установа - це освітні послуги, бо найголовніша ціль яка є в навчальних закладах це всебічний розвиток учнів, студентів. Кожен навчальний заклад, щоб втримати конкурентоспроможність повинен тримати достойні відгуки про себе. Отже, також можна зазначити, що сама криза в освіті вона і є результат економічної кризи в країні.

²⁹ Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 року № 1060-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 34. ст.451. (Дата звернення:01.11.2022)

2.2 Оцінка результативності публічного управління у сфері освіти в умовах протидії пандемії Covid-19 та під час воєнного стану в Україні.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»³⁰ в залежності від епідемічної ситуації в регіоні або окремих адміністративно-територіальних одиницях встановлюється рівень епідемічної небезпеки поширення COVID-19 («зелений», «жовтий», «помаранчевий» або «червоний»). З огляду на зазначене, 2020/2021 н.р. у закладах загальної середньої освіти розпочнеться відповідно до особливостей епідеміологічної ситуації в конкретному регіоні або окремій адміністративно-територіальній одиниці, а саме:

1) «зелений», «жовтий» або «помаранчевий» рівень епідемічної небезпеки – відвідування закладів освіти здобувачами загальної середньої освіти дозволено в звичайному режимі;

2) «червоний» рівень епідемічної небезпеки – відвідування закладів освіти здобувачами загальної середньої освіти заборонено, а отже, освітній процес забезпечується з використанням технологій дистанційного навчання.

Рішення щодо особливостей організації освітнього процесу у закладах освіти в умовах «зеленого», «жовтого» або «помаранчевого» рівнів епідемічної небезпеки приймає педагогічна рада закладу освіти з урахуванням Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України від 30.07.2020 № 42³¹.

³⁰ Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 № 641.

³¹ Про затвердження Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Постанова Головного державного санітарного лікаря України від 30.07.2020 № 42.

У рамках підготовки закладів загальної середньої освіти до початку навчальних занять Міністерство освіти і науки України підготувало Рекомендації щодо організації роботи закладів загальної середньої освіти такого змісту. Підготовчі заходи щодо відновлення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. Підготовка закладу освіти здійснюється з урахуванням протиепідемічних та профілактичних заходів, у тому числі³²:

- завершення ремонтних та профілактичних робіт, здійснення прибирання усіх навчальних приміщень та прилеглої території закладу освіти (дезінфекція поверхонь, перевірка вікон щодо забезпечення наскрізного та кутового провітрювання; відкриття та дезінфікування жалюзійних решіток на отворах вентиляційної системи, фільтрів кондиціонерів тощо);

- створення умов для мінімізації ризику інфікування (наприклад, визначення приміщень для окремого зберігання верхнього одягу (взуття) для різних вікових груп учнів, працівників закладу освіти;

- передбачення місць для дезінфекції рук, забезпечення наявності засобів дезінфекції та розміщення контейнерів для використаних засобів індивідуального захисту тощо;

- впровадження заходів щодо застосовування практики соціального дистанціювання та уникнення скупчення, спрямованих на мінімізацію контактування з іншими особами (наприклад, відкриття декількох входів до приміщення, гнучкого графіку початку навчальних занять для різних категорій здобувачів освіти, використання розмітки на підлозі, що полегшує організацію двостороннього руху коридорами, виокремлення зон переміщення для різних вікових категорій учнів тощо);

- закріплення за класами певних навчальних кабінетів для мінімізації пересування учнів у приміщеннях закладу освіти;

³²Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 № 641.

- організація питного режиму учасників освітнього процесу, зокрема із використанням індивідуального або одноразового посуду;

- організація харчування здобувачів загальної середньої освіти відповідно до Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України.

Рекомендовано також розробити та затвердити рішенням педагогічної ради тимчасовий порядок організації освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти в період карантину в зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19).

Враховуючи рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я³³ в Україні в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби Covid-19 забезпечено невідкладні заходи з національної безпеки:

- проведення спортивних, освітніх, культурних та інших заходів, а також відвідування навчальних закладів здобувачами освіти було заборонено;

- усі працівники та здобувачі освіти були проінформовані щодо профілактики та дій у разі захворювання на гостру респіраторну хворобу Covid-19;

- щоб запобігти поширенню коронавірусу Covid-19 у навчальних закладах освіти проведено дезінфекційні та профілактичні заходи;

- атестація працівників закладів освіти та засідання відповідних атестаційних комісій у період спалаху Covid-19 відтерміновано;

- підсистеми навчання здобувачів освіти знаходяться у режимі підвищеної готовності діям у надзвичайних ситуаціях відповідно до підпункту 2 пункту 13 Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки

³³ Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11.03.2020 №211.

життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 21 листопада 2016 року № 1400, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14 грудня 2016 року за № 1623/29752³⁴;

– відрядження працівників до МОН припинено, окрім випадків нагальної необхідності у разі погодження з керівництвом МОН;

– використано систему електронної взаємодії органів виконавчої влади шляхом листування з МОН або надсилання сканкопій листів на електронну пошту МОН.

Рекомендаційні заходи вищезазначені виконували: керівники органів управління у сфері освіти обласних, Київської міської державної адміністрації, керівники закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти, а також керівники підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України, в межах компетенції на період карантину забезпечують.

В закладах освіти дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти керівниками установ було забезпечено під час пандемії Covid-19:

– організацію освітнього процесу, виконання освітніх програм, переведено на технології дистанційного навчання, що дало змогу не відвідувати здобувачам освіти навчальних закладів. Було ущільнено графік освітнього процесу та виконання працівниками закладів освіти іншої роботи (методичної, наукової), але це не стосувалося закладів дошкільної та позашкільної освіти;

– відповідно до Методичних рекомендацій щодо встановлення гнучкого режиму робочого часу, затверджених наказом Міністерства праці та соціальної

³⁴ Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 21.11.2-16 № 1400, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14 грудня 2016 року за № 1623/29752.

політики України від 04 жовтня 2006 року № 35935 запроваджено гнучкий дистанційний режим роботи працівників освіти;

– у закладах освіти розроблені маршрути руху здобувачів освіти та складено графік, за яким відбувається допуск учнів та студентів до навчального закладу під пандемії Covid-19:

– під час проведення занять в навчальних приміщеннях захисні маски можуть не використовуватися, але під час пересування приміщеннями закладу освіти, носіння захисних масок є обов'язковим;

– використання захисних щитків рекомендовано педагогам у процесі викладання навчальної дисципліни використовувати в регіоні з «помаранчевим» рівнем епідемічної небезпеки;

– мінімізовано пересування здобувачів освіти між навчальними кабінетами, аудиторіями, використовується модульний підхід до організації вивчення дисциплін в одній і тій самій аудиторії;

– визначено різний час початку та закінчення занять (перерв) для різних класів та груп у розкладі занять;

– якщо підтверджується захворювання на коронавірусну хворобу в одного учня або студента, то усі інші учні (студенти) відповідної групи ідуть на самоізоляцію вживаючи необхідні заходи передбачені галузевими стандартами у сфері охорони здоров'я;

– основним закладом гігієни рук в умовах закладу стає миття рук з милом. Використання антисептиків доцільне лише, коли відсутній доступ до проточної води, за визначенням МОЗ;

– у кінці робочого дня після проведення занять проводиться очищення і дезінфекція поверхонь, зокрема столів, дверних ручок, перил, місць для сидіння, підвіконня тощо;

³⁵ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо встановлення гнучкого режиму робочого часу. 28 план роботи Міністерства праці та соціальної політики України на третій квартал 2006 року, затвердженого наказом від 07.07.2006 р. N 251.

– проводиться провітрювання приміщення впродовж не менше 10 хвилин після кожного навчального заняття. Забезпечується безпека дітей шляхом встановлення замків та обмежувачів на вікна або здобувачі освіти покидають приміщення.

– не проводилися екскурсійні поїздки по території України та закордон здобувачами освіти та працівниками навчальних закладів;

– проходження стажування та прийом іноземних делегацій, запрошення на навчання було припинено на період карантинних обмежень;

– засідання спеціалізованих вчених рад було перенесено в період карантину;

– відтерміновано проведення відповідними службами робіт щодо підтримки інженерних споруд, комунікацій, мереж, також необхідного температурного режиму у начальних закладах освіти;

– виконано рішення тимчасових протиепідемічних обласних комісій.

Під час карантину керівниками структурних підрозділів МОН, керівниками підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління МОН було проведено такі протиепідемічні заходи:

1) проведення запланованих нарад, заходів державного контролю, перевірок, атестаційних та акредитаційних експертиз скасовано або відтерміновано;

2) особистий прийом посадовими особами призупинено на період карантину;

3) на опрацювання кореспонденції, яка надходить на офіційна електронні адреси було призначено відповідальних працівників на даний вид роботи.

Під час карантину керівники структурних підрозділів МОН виконували такі завдання:

1) затверджували та визначали осіб, що можуть працювати дистанційно і при цьому забезпечували належні результати роботи;

2) за допомогою доступних заходів зв'язку та телекомунікацій було проведено робочі наради, надано інформацію працівникам структурних підрозділів. За потреби особистої участі учасників наради, проводилися лише за розпорядженням керівництва МОН;

3) видачу одноразових перепусток відвідувачам МОН було видано відбувалося через особистий дозвіл.

Директором департаменту забезпечення документообігу, контролю та інформаційних технологій на період карантину забезпечено:

1) належні технічні умови для виконання роботи працівниками структурних підрозділів МОН;

2) відбувався контроль за пропускним режимом у адміністративних будівлях МОН з дотриманням контролю за санітарно-профілактичними засобами.

Спираючись на вищесказане, ми можемо зробити висновок, що держава доклала належні зусилля на всі рівні освіти, запроваджувала невідкладні заходи з національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби Covid-19, створювала тимчасовий порядок організації освітнього процесу в навчальних закладах та організацію роботи в структурних підрозділів МОН в період карантину.

На нашу думку, оцінку результативності заходів для подолання кризи щодо протидії коронавірусній хворобі можна провести за наступними критеріями:

1. Кількість закладів, що перейшли на дистанційне навчання та швидкість цього переходу.

У Міністерстві охорони здоров'я повідомили³⁶, що з початку навчального року на COVID-19 захворіли понад 5 тисяч учнів, а це менше 1 % усіх учнів. Також відомо, що коронавірус підтвердили у понад 10 тисяч вчителів. Також станом на початок листопада 912 закладів освіти перейшли на дистанційне навчання через спалах COVID-19. В Україні з 2 листопада 2020 року почав діяти новий поділ регіонів на рівні епідеміологічної небезпеки. Так, безліч міст

³⁶ Школи в червоній зоні, дистанційне навчання та новини вищої освіти: підсумки тижня в освіті. URL: https://education.24tv.ua/chervona-zona-onlayn-navchannya-shkolah-vishi-novini-ukrayini_n1452107 (Дата звернення:01.11.2022)

опиняться в червоній зоні. Зазначимо, що учням там варто навчатися дистанційно, але все вирішують місцеві влади.

Проаналізувавши попит на онлайн-курси платформи GIOS³⁷ можна сказати, що найбільше долають труднощі в переході до дистанційки школи в таких регіонах України: Київська область (268 шкіл підключені до GIOS), Полтавська (138), Херсонська (141), Дніпропетровська (148), Львівська (159), Донецька (127).

Вчителі в регіонах України підключаються до онлайн-платформи нерівномірно. Аналізуючи цю тенденцію, бачимо, що процес переходу від традиційної освіти до онлайн-освіти або змішаного навчання дуже повільний. На це впливає ряд факторів³⁸:

- у вчителів і учнів не завжди є гаджети чи підключення до інтернету;
- учні та вчителі не вмотивовані переходити на навчання онлайн самостійно;
- низька ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) грамотність вчителів чи учнів;
- ускладнений контроль учнівських досягнень під час дистанційного навчання;
- відсутність інформування учителями батьків про особливості дистанційного навчання або ж небажання батьків забезпечити відповідні умови для продуктивної організації дистанційного навчання.

2. Рівень оплати праці вчителів за додаткові години (соціально-економічне забезпечення працівників сфери освіти).

³⁷ Яким чином пандемія вплинула на онлайн-навчання: цифри та статистики. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/3894-yakym-chynom-pandemiia-vplynula-na-onlain-navchannia-tsyfry-ta-statystyky> (Дата звернення: 01.11.2022)

³⁸ Яким чином пандемія вплинула на онлайн-навчання: цифри та статистики. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/3894-yakym-chynom-pandemiia-vplynula-na-onlain-navchannia-tsyfry-ta-statystyky> (Дата звернення: 01.11.2022)

Під час організації дистанційного навчання зберігаються доплати за перевірку навчальних робіт учнів³⁹:

- залишаються доплати за роботу в інклюзивних класах (групах);
- додадуть надбавки за складність, напруженість у роботі;
- додадуть надбавки за збільшення обсягу виконуваних робіт;
- будуть інші доплати і надбавки відповідно до законодавства.

Окрім того, вчителі можуть організувати дистанційне навчання в межах їхнього робочого часу з урахуванням режиму роботи школи. Міністерство освіти наголошує, що не менше 30 % навчального часу, передбаченого освітньою програмою, має бути організовано в синхронному режимі.

3. Відкриття дистанційних освітніх закладів для соціально незахищених осіб.

В Україні запрацювала перша білоруська школа в онлайн-режимі⁴⁰, яку організували білоруські біженці. Заклад освіти зможе видавати документи державного зразка України. У школі будуть сформовані з 4 по 10 класи з поглибленим вивченням математики, англійської мови та програмування.

4. Проблеми тестування вчителів на наявність коронавірусної хвороби.

З початку навчального року, 1 вересня, в Україні на коронавірус захворіло майже 24,5 тисячі вчителів.⁴¹ Ця цифра з кожним днем зростає. А за постановою уряду, на дистанційне навчання повинні перейти школи, де хворіє на COVID-19 понад 50% учнів і персоналу.

5. Рівень технічного забезпечення дистанційного навчання для вчителів та для учнів.

³⁹ Як вчителям будуть платити за дистанційні уроки під час карантину: пояснення МОН. URL: https://education.24tv.ua/yak-vchitelyam-budut-platiti-za-distantsiyini-novini-ukrayini_n1449940 (Дата звернення:01.11.2022)

⁴⁰ Школи в червоній зоні, дистанційне навчання та новини вищої освіти: підсумки тижня в освіті. URL: https://education.24tv.ua/chervona-zona-onlayn-navchannya-shkolah-vishi-novini-ukrayini_n1452107 (Дата звернення:01.11.2022)

⁴¹ Скільки вчителів в Україні хворіють на коронавірус та чому тестування у школах є проблемою. URL: https://education.24tv.ua/skilki-vchiteliv-ukrayini-hvoriyut-koronavirus-novini-ukrayini_n1466781 (Дата звернення:01.11.2022)

Пандемія Covid-19 стала викликом для вимушеного дистанційного навчання для всіх учасників освітнього процесу. Використання цифрових технологій для мотивування на якісне навчання учнів виявилось складним процесом. Адже потрібно давати раду технічним проблемам. Українська освітня система не була готова до такого виклику.

Як зазначено в наказі Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 “Про затвердження Положення про дистанційне навчання”, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. за № 703/23235⁴², що дистанційне навчання — це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Дистанційна форма навчання вимагає доступу до інтернету, якісного технічного забезпечення в усіх учасників освітнього процесу та передбачає, що вчителі мають володіти технологіями дистанційного навчання

Інструменти для якісного дистанційного навчання:

– відео (на YouTube у межах проєкту МОН “Всеукраїнська школа онлайн” розміщуються уроки для учнів 1-11 класів; популярний варіант навчального відео є скрінкаст, передбачає зйомку екрана комп’ютера, де саме відбувається демонстрація презентації з голосовим супроводом та коментарями викладача);

– онлайн-дошки (використовуючи цей інструмент, можна розмістити заздалегідь підготовлені зображення, різні тексти, цікаве відео та аудіо, будувати різні фігури. Використовувати готові шаблони різних діаграм, що дає змогу проводити мозковий штурм, алгоритм тощо. Під час онлайн заняття можна організувати спільну роботу. Учні можуть писати на дошці як по одному так і разом);

⁴² Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 “Про затвердження Положення про дистанційне навчання”, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. за № 703/23235

– тести (такий вид роботи дає можливість для швидкого оцінювання рівня опанування навчального матеріалу учнями, онлайн-тести можна створювати в Google-формах, а також на спеціалізованих платформах, зокрема «На урок», «Всеосвіта» тощо);

– практика та інструменти формувального оцінювання (така категорія освітніх програмних засобів передбачає відпрацювання практичних навичок, а не виставлення оцінок. Учень з'ясовує власні прогалини зосереджується на корекції за допомогою різних вправ, які дають змогу глибше освоїти матеріал і не вимагають правильності відповіді з першої спроби);

– інтерактивні сервіси миттєвого опитування (такі опитування відбуваються в режимі реального часу і допомагають урізноманітнити онлайн-уроки);

– цифрова творчість учнів (на спеціалізованих платформах для обміну відеороликами, учні мають змогу завантажувати свої відео, коментувати та дискутувати. Прикладами такої цифрової творчості учнів можуть бути: флеш-картки, блоги, комікси, інфографіка тощо).

Рівень технічного забезпечення дистанційного навчання для вчителів та для учнів в Україні, на жаль, не відповідає рівня європейської освіти. Для прикладу, у Німеччині у Франкфурті під час дистанційного навчання усім здобувачам освіти за рахунок держави видали гаджети для якісного дистанційного навчання, чого не можемо сказати про Україну, де більшість викладачів зараз працюють на державу на власній техніці, та ще й із власним Інтернетом. Держава не забезпечила освітян гаджетами, тому деякі викладачі відмовляються працювати дистанційно без належних технічних умов, не проводячи онлайн-уроки. Ще однією з проблем в освітній галузі є доступ до платних онлайн-платформ. Для розроблення тестів, тем, завдань деякі онлайн-платформи вимагають кошти, яких, на жаль, не виділяє держава, наприклад КАХУТ. Тому вчителі змушені працювати на доступних безкоштовних онлайн-платформах.

Результати анонімного онлайн-опитування, які у лютому 2021 р. провела Державна служба якості освіти⁴³ показала підвищення рівня змішаної та дистанційної форми навчання. В онлайн-опитуванні взяли участь понад 273 тисячі освітян, учнів 9-11 та батьків. Батьки, учні і педагоги відзначили позитивні тенденції в організації дистанційного та змішаного навчання. Респонденти повідомили наступне:

– 86% учнів зазначили, що розклад навчальних занять був зрозумілим і чітким.

– 68% керівників шкіл вказали, що організація дистанційного навчання не потребувала значних змін у розкладі навчальних занять.

– 92% батьків мали можливість систематично отримувати інформацію про зміни у розкладі уроків.

– 80% педагогів, 58,4% керівників шкіл та 51% здобувачів освіти зазначили, що їхні заклади освіти використовували одну електронну платформу під час дистанційного навчання. Керівники навчальних закладів зазначили, що організовують єдиний інформаційний простір переважно на безкоштовних платформах (G Suite for Education, Google Classroom, Microsoft Teams, Human, Moodle тощо.)

– 54,3% закладів освіти систематично використовують матеріали, розміщені на платформі для дистанційного та змішаного навчання учнів 5-11 класів та методичної підтримки вчителів «Всеукраїнська школа онлайн».

Головна проблема – що протягом того часу, коли хворий вчитель чекає на результати тесту, директор не може навіть відправити потенційно контактних учнів чи вчителів на самоізоляцію. Поки вчитель не отримає підтверджений діагноз, то директор не має права відправити клас на дистанційне навчання. Найшвидший варіант – це зробити тест у приватній лабораторії, але це дорого. Натомість у державній на це піде до десяти днів очікувань. Натомість це у

⁴³ Державна служба якості освіти України з 01-09 лютого 2021 року провела онлайн-опитування з питань організації дистанційного навчання в школах у 2020/2021 навчальному році. URL: <https://www.sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/hovyny/1678-opytuvannia-shchodo-orhanizatsii-dystantsiinoho-navchannia-v-shkolakh-u-2020-2021-navchalnomu-rotsi> (Дата звернення:01.11.2022)

Міносвіти наразі не коментують. Там говорять лише про те, що зараз готується проект закону про страхові виплати педагогічним працівникам у випадках захворюваності на коронавірус.

Світовою тенденцією останнього десятиріччя є тенденція розвитку інформаційного суспільства. Урядом України також поставлено завдання поглиблення інформатизації національної економіки, широкого запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у різні сфери суспільного життя.

Інформатизація освітньої галузі в Україні має певні здобутки. Цифрові технології все активніше використовуються для вдосконалення організації освітнього процесу та покращення управління в школах, коледжах, університетах. Для управління на центральному рівні створено ряд освітніх реєстрів, функціонують освітні інформаційні системи, за допомогою яких збирається, обробляється, зберігається різноманітна статистична та адміністративна інформація.

На сьогодні уявити сучасну освіту без інформаційних технологій неможливо. Серед головних викликів, які постали у сфері інформатизації освіти, можна зазначити такі. Подолання нерівності доступу закладів освіти, педагогів, здобувачів освіти до інформаційно-комунікаційних технологій. Така нерівність зумовлена відсутністю у деяких місцевостях швидкісного Інтернету; недостатністю фінансування закладів освіти в частині комп'ютерного забезпечення освітнього процесу та застосування мультимедійного контенту у навчанні; соціально-економічною обмеженістю сімей щодо надання можливості їхнім дітям використовувати комп'ютери для дистанційного навчання під час карантину тощо.

Забезпечення безпечної та швидкої взаємодії між великою кількістю освітніх баз даних, оскільки їхня розрізненість й різноманіття інформації та форматів даних ускладнює користування освітнім контентом, не дає змоги отримати достовірну інформацію про стан розвитку системи освіти України.

Утім в освітній галузі залишаються та з'являються нові проблеми, які необхідно розв'язувати.

Освіта в Україні з 24 лютого 2022 року функціонує в нових воєнних реаліях. Причиною цього стало широкомасштабна збройна агресія росії проти України. Відбувся агресивний напад на життя, свободу та права громадян України.

Жахливі події, водночас трагічні, стало потужним викликом для системи освіти України, спонукало освітніх управлінців швидко створювати необхідні умови, а саме забезпечувати організаційну трансформацію освітнього процесу.

На всі рівнях: від дитячих садочків до вищих навчальних закладів попри повномасштабне вторгнення було організовано навчання, де дозволяла безпекова ситуація. Уряд забезпечив безперервність викладання, навчання, проводяться наукові дослідження.

Було налагоджено швидкий процес дистанційної освіти: українські діти, які перебувають та перебували в Україні та закордоном, мали змогу продовжувати навчання за сучасними українськими навчальними програмами. Завдяки потужній масштабній підтримці міжнародних партнерів України це стало і можливо.

Міжнародні та громадські організації, уряди країн із усіх континентів, великі світові корпорації підтримали та долучилися до надання допомоги в освіті українським дітям: значні фінансові ресурси для підтримки системи освіти; для безкоштовного доступу учасників освітнього процесу й науковців до світових освітніх платформ були створені умови; надано необхідну технічну підтримку (забезпечення ноутбуками, планшетами, доступу до Інтернету за допомогою Starlink тощо); проведено навчальні вебінари, онлайнтренінги для освітян із метою підвищення їхньої кваліфікації щодо дій у нових умовах, зокрема підходів до організації дистанційного навчання; передано ліцензії та необхідне програмне забезпечення задля безперервності освітнього процесу.

З боку МОН зроблено низку фундаментальних кроків у напрямі євроінтеграції української освіти й науки. Результатами кропіткої роботи Уряду стало надання Україні 23 червня 2022 р. статусу кандидата на вступ до

Європейського Союзу. З огляду на взяті нею зобов'язання як кандидата на вступ до ЄС продовжується реалізація освітніх реформ у всіх сегментах системи освіти.

Міністрство освіти і науки України підготувало інформацію щодо особливостей організації нового 2022/23 навчального року⁴⁴ та рекомендації першочергових кроків із підготовки до нього.

Відповідно до постанови КМУ від 24 червня 2022 року №711⁴⁵ «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні», навчання в закладах середньої освіти традиційно розпочнеться в День знань – 1 вересня.

Освітній процес у школах триватиме до 30 червня 2023 року.

Заклади фахової передвищої та вищої освіти мають право самостійно визначають дати початку та завершення навчального року.

- **Крок 1: призначення комісії з обстеження закладів освіти на предмет готовності до організації навчання та забезпечення безпеки учасників освітнього процесу**

До складу комісій рекомендовано включити представників регіональних підрозділів Державної служби з надзвичайних ситуацій і Національної поліції. Результатом роботи комісії є підготовка відповідного акту, що затверджується керівником адміністрації.

- **Крок 2: визначення форми організації освітнього процесу**

Організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті. Структура та тривалість навчального тижня, дня, занять і відпочинку, а також форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною (вченою) радою закладу освіти в межах часу, передбаченого освітньою програмою (відповідно до обсягу навчального навантаження та з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, особливостей регіону тощо).

Освітній процес в очному режимі

⁴⁴ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ 2022/23 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osoblivosti-organizaciyi-202223-navchalnogo-roku>

⁴⁵ Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні від 24 червня 2022 р. № 711// Постанова Законом України від 19 червня 2022 р. № 2315-IX

Запроваджується в приміщеннях або будівлях закладу освіти тільки в межах розрахункової місткості споруд цивільного захисту, що можуть бути використані для укриття учасників освітнього процесу в разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших відповідних сигналів оповіщення.

Якщо потужності споруд цивільного захисту є недостатніми для укриття всіх учасників освітнього процесу, то освітній процес може бути організований шляхом розподілу навчального часу в межах годин (змін) упродовж дня, тижня, місяця або семестру.

Для підготовки роботи закладів освіти в очному режимі засновникам рекомендовано провести відповідні заходи з посилення безпеки:

- обов'язкова перевірка закладів освіти та прилеглих територій на наявність вибухонебезпечних предметів;
- перевірка готовності систем оповіщення, зокрема, доступності оповіщення для дітей із порушеннями зору та слуху;
- визначення та позначення шляхів евакуації;
- наявність обладнаного укриття для всіх учасників освітнього процесу;
- створення запасів води та медикаментів;
- проведення тренувань з учасниками освітнього процесу щодо дій у разі повітряної тривоги;
- проведення навчальних занять щодо здоров'язбереження, надання домедичної підготовки тощо;
- підключення мережі Wi-Fi в укриттях для проведення занять (за можливості).

Освітній процес у дистанційному режимі

Запроваджується в закладах освіти на території ведення бойових дій і тимчасово окупованих територіях. Запроваджується наказом (розпорядженням) засновника закладу освіти за погодженням із керівником адміністрації (без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі, головною умовою є своєчасне виконання завдань).

Під час організації дистанційного навчання рекомендуємо використовувати матеріали Всеукраїнської школи онлайн.

В умовах дистанційного навчання заклад самостійно приймає рішення щодо зняття обмеження на максимальну кількість учнів у класі.

За дистанційною формою робота може виконуватися працівником поза робочим приміщенням, територією власника або уповноваженого ним органу, у будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Освітній процес за змішаною формою

Змішана форма поєднує очний і дистанційний режими. Таке поєднання підходить для різних занять: практичні та лабораторні заняття можуть проводитися в очному режимі, лекційні – дистанційно. У початковій школі бажано проводити заняття в очному режимі, адже діти потребують живого спілкування.

Форма може змінюватися впродовж навчального року в залежності від безпекової ситуації.

▪ Крок 3: забезпечення безпеки всіх учасників освітнього процесу впродовж навчального року

Керівники закладів освіти мають бути поінформовані про персональну відповідальність за організацію безпечних умов для здобувачів освіти та всіх працівників закладу.

При організації освітнього процесу в очному або змішаному режимі слід забезпечити безумовне переривання освітнього процесу у разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших сигналів оповіщення. Учасники освітнього процесу повинні організовано прослідувати до споруд цивільного захисту та перебувати в них до завершення тривоги. Освітній процес може завершуватися в укритті, а після відбою тривоги учасники можуть повернутися до приміщення закладу освіти та продовжити процес навчання з урахуванням необхідного корегування.

За словами заступника голови Офісу президента Кирила Тимошенка⁴⁶ в Україні на 1 вересня 2022 відкрилося понад 6 780 шкіл. З них майже у 4600 були

⁴⁶ Відкриття шкіл з вересня 2022 URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/06/novyna/suspilstvo/opu-rozpovily-skilky-shkil-shhe-vidkryutsya-seredyny-veresnya> (Дата звернення: 01.11.2022)

обладнані бомбосховища. А до 15 вересня будуть готові приймати учнів ще понад 3 тисячі шкіл. За його даними: 6786 шкіл відкрито 1 вересня. З них:

- 4 599 шкіл - мають обладнані укриття
- 2 187 шкіл – мають укриття на відстані до 100 метрів від закладу

Крім того, ще 3093 школи планується відкрити до 15 вересня цього року.

Поки що не відкриваються через відсутність укриттів 3 998 шкіл. А 1889 шкіл розташовані на відстані мінімум 40 км від кордону або зони бойових дій.

Натомість у закладах освіти, чиї укриття не здатні розмістити усіх учасників навчального процесу – дітей і персонал школи – можливе позмінне або змішане навчання. Відповідне рішення ухвалює керівництво кожної окремої школи, враховуючи рекомендації військових адміністрацій.

Формат навчання можна змінити протягом навчального року, зокрема, якщо на цьому наполягають батьки учнів. Це залежатиме від безпекової ситуації у кожному конкретному регіоні.

Дошкільна освіта. Дошкільна освіта, мабуть, зазнала найбільшого негативного впливу військової агресії РФ, адже вихованцями ЗДО є наймолодші громадяни України – найбільш вразливі та незахищені. Головним завданням було й залишається забезпечення захисту життя та здоров'я дітей.

Чималих втрат зазнала матеріальнотехнічна база дошкільної освіти України через регулярні обстріли й бомбардування. Під загрозою опинилася доступність дошкільної освіти, особливо на тимчасово окупованих і прифронтових територіях, – окремі заклади припинили функціонування через пошкодження та руйнування (станом на 22 липня 2022 р. повністю зруйновано 57 ЗДО й 731 пошкоджено), а також з огляду на небезпеку для життя. Саме тому великі зусилля освітніх управлінців було спрямовано на підтримку освітнього процесу в ЗДО.

Уже із середини березня 2022 р. заклади розпочали освітній процес із урахуванням безпекової ситуації, навчання було організовано очно, дистанційно, за змішаною або індивідуальною формою. Дистанційне навчання було організовано із застосуванням широкого спектра онлайн-інструментарію (за сприяння МОН і ЮНІСЕФ відкрито онлайнсадок НУМО з відеозаняттями для дітей віком від 3 до 6 років; створено інноваційну платформу для раннього

розвитку дитини «Mr.Leader» тощо). Було забезпечено підтримку всіх учасників освітнього процесу: педагогів, дітей та їхніх батьків. Також МОН спільно з експертами розроблено рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні⁴⁷. Документ містить інформацію про організацію освітнього процесу в закладах дошкільної освіти за участі інститутів післядипломної педагогічної освіти, план та алгоритм дій в умовах воєнного стану для засновників, керівників і педагогічних працівників цих закладів, а також корисні посилання, що допомагають організувати заняття з дітьми раннього й дошкільного віку як у домашніх умовах, так і під час освітнього процесу з використанням дистанційної чи змішаної форми.

Пильна увага приділялася організації освітнього процесу для дошкільнят з ООП і вимушено переміщених осіб (понад 7 тис. дітей із числа внутрішньо переміщених осіб зараховано до ЗДО на територіях, віддалених від зони бойових дій; найбільше дітей прийняли такі області: Львівська (922), Одеська (854), Житомирська (851), Закарпатська (680), Чернівецька (674), Київська (645) та Дніпропетровська (402)). Тож освітній процес у ЗДО триває за суттєвої підтримки МОН, міжнародних партнерів і військово-цивільних адміністрацій.

Повна загальна середня освіта. Негативний вплив військової агресії РФ повною мірою відчула й шкільна освіта України. Станом на 22 липня 2022 р. зруйновано 124 ЗЗСО, пошкоджено 926 закладів і 1185 опинилися на тимчасово окупованій території. 347 Окупація, регулярні обстріли, масове переміщення учасників освітнього процесу – усе це вимагало рішучих кроків із перших днів війни для організації навчання школярів.

Так, МОН спільно з компанією «Google Україна» в перші дні війни створило Всеукраїнський онлайн-розклад. Стартував освітній проєкт «Навчання без меж», у межах якого здійснювалася трансляція відеоуроків для учнів 5–11-х класів. Було рекомендовано використовувати всі наявні електронні ресурси, насамперед можливості Всеукраїнської школи онлайн (ВШО), регіональні платформи, електронні ресурси окремих закладів освіти, зокрема приватних. Місцеві органи управління освітою поширювали зазначену інформацію,

⁴⁷ ЛИСТ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ВІД 02 КВІТНЯ 2022 Р. № 1/3845-22// Затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX

допомагали з організацією підключення шкіл до мережі Інтернет, удосконаленням дистанційної форми навчання для всіх здобувачів освіти, включаючи ВПО. Учням із числа ВПО було надано можливість відвідувати (за заявою одного з батьків) ЗЗСО за місцем тимчасового перебування. Навчання школяра могло бути організоване також (на підставі заяви одного з батьків) за індивідуальною формою – екстернатною чи сімейною (домашньою). На сьогодні до електронної платформи ВШО звертаються школярі з понад 130 країн світу. Вона забезпечує безкоштовний доступ до онлайн-уроків, інформаційних відео й посібників, окрім того, для учнів і вчителів доступна психологічна підтримка. На вебсайті Міністерства освіти і науки України також розміщено багато посилань на корисні джерела методичних матеріалів, ефективно функціонують мобільні застосунки. Попри воєнний стан усім випускникам ЗЗСО гарантовано отримання документів про освіту незалежно від їх місцеперебування. Наразі МОН зроблено низку кроків для проведення прозорої й безпечної вступної кампанії. Кожній дитині гарантовано право на освіту.

Для початку нового 2022/2023 н. р. важливим завданням була організація освітньої діяльності в закладах освіти з урахуванням місця їх розташування, спроможності надавати освітні послуги в умовах воєнного стану. Серед необхідних заходів визначено: обов'язкові перевірки закладів освіти та прилеглих територій на наявність вибухонебезпечних предметів фахівцями ДСНС; оцінювання готовності локальних і об'єктових систем оповіщення (сирен); приведення евакуаційних шляхів у відповідність із нормами законодавства; приведення у готовність наявного фонду захисних споруд цивільного захисту та створення нових; дообладнання споруд подвійного призначення й найпростіших укриттів або облаштування швидкоспоруджуваних захисних споруд у кожному закладі освіти з урахуванням забезпечення укриття 100 % учасників освітнього процесу; створення в закладах освіти запасів матеріалів, обладнання, інструменту, води й медичних засобів; проведення тренувань при оголошенні повітряної тривоги.

Позашкільна освіта. Продовження навчання в закладах позашкільної освіти в умовах воєнного стану стало дуже проблематичним. Від початку війни в Україні зруйновано 8 та пошкоджено 46 закладів позашкільної освіти, частина

таких закладів були змушені припинити свою діяльність через бойові дії й тимчасову окупацію.

З метою розв'язання цієї проблеми МОН зроблено низку цілеспрямованих кроків для організації позашкільної освіти, адже вона відіграє важливу роль у забезпеченні психологічної рівноваги дітей, розвитку їхніх творчих здібностей, розширенні й поглибленні знань школярів, організації змістовного дозвілля. МОН разом із партнерами та закладами позашкільної освіти в усіх регіонах України розгорнуло активну роботу зі школярами за дистанційною формою навчання, створивши всі можливі умови для доступності позашкільної освіти. Зокрема, було розроблено методичні рекомендації для педагогічних працівників «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій»; створено електронну сторінку «Позашкілля: скарбничка досвіду»; при закладах освіти (де дозволяла безпекова ситуація) було організовано зоо- й фітохостели, мініпритулки для загублених і покинутих тварин та контактні зоокуточки «Дружній до дітей»; забезпечено психологічну підтримку й змістовне дозвілля дітей; організовано заходи з національно-патріотичного виховання, наприклад відбувся II (обласний) етап Всеукраїнської дитячо-юнацької військовопатріотичної гри «Сокіл» («Джура»), у рамках якої в онлайн-форматі організовано фестиваль «Ватра», започатковано всеукраїнську краєзнавчу акцію учнівської молоді «В традиціях високої звитяги» тощо. Проведення деяких позашкільних заходів стало можливим завдяки підтримці міжнародних партнерів. Серед таких заходів – всеукраїнський форум «Ми діти сильної країни – України» (USAID); можливість узяти очну участь у міжнародній науковій виставці «MILSET Азія» (MILSET Expo), у GENIUS Olympiad Global (США), у Міжнародній олімпіаді з філософії (Португалія) тощо.

Інклюзивна освіта. Військова агресія РФ проти України негативно вплинула на організацію навчання учнів з ООП, які є вразливою категорією учасників освітнього процесу 349 та потребують додаткової уваги. Так, діти з ООП, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, перебувають під пильною увагою й опікою МОН та обласних департаментів, управлінь освіти і науки. Діти з ООП, які перебували (проживали в пансіонах/інтернатах) у ЗЗСО, з перших днів війни були або передані батькам чи законним представникам, або

евакуйовані у складі організованих груп із супроводжуючими особами з територій військових дій на безпечні території в межах України та за кордон.

Станом на 24 лютого 2022 р. 544 ЗЗСО мали у своїй структурі пансіони/інтернати та надавали освітні послуги дітям з ООП. У цих закладах здобували освіту 103 966 учнів, серед них: 13 583 особи – діти з інвалідністю, 4292 особи – діти-сироти й діти, позбавлені батьківського піклування. У пансіонах/інтернатах проживало 44 890 учнів (з 24 лютого 2022 року 42 233 дитини було повернено батькам чи законним представникам; 485 дітей, у т. ч. 286 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, евакуйовано разом із працівниками закладів на безпечні території України; 1519 дітей вивезено за межі України; 653 дитини продовжили перебувати у своїх закладах на безпечних територіях). Для забезпечення безперервності освітнього процесу для учнів з ООП урядовцями підготовлено та ухвалено низку нормативних документів (ідеться, зокрема, про постанову КМУ від 26.04.2022 № 483, якою внесено зміни до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти; методичні рекомендації щодо визначення категорій (типів) особливих освітніх потреб у дітей дошкільного віку).

На вебсайті МОН регулярно розміщуються корисні посилання (методичні рекомендації) для організації навчання дітей з ООП. Створено телеграм-канал «Підтримай дитину», на якому щоденно розміщуються ігри та розвиваючі вправи, частина матеріалів на каналі адаптована для дітей з ООП. Значну увагу приділено напрямам повоєнного розвитку інклюзивної освіти з урахуванням принципів, підходів, інструментарію та практик ЄС.

Професійна (професійно-технічна) освіта. В умовах військової агресії РФ професійна (професійно-технічна) освіта нашої країни також зазнала чималих втрат, що істотно позначилося на її контингенті, інфраструктурі, механізмі функціонування тощо.

Станом на 22 липня 2022 р. із 694 закладів П(ПТ)О 10 повністю зруйновано, а 102 мають різні ступені пошкодження. Майновий комплекс 103 закладів П(ПТ)О опинився на тимчасово окупованій території або на території, де ведуться бойові дії. Станом на 1 липня 2022 р. 548 закладів П(ПТ)О функціонують в умовах воєнного стану за різними формами навчання: 312

закладів забезпечують дистанційне навчання онлайн; 222 заклади – за змішаною формою навчання; 14 закладів – очне навчання; крім того, за дуальною формою освітній процес здійснюється в 46 закладах П(ПТ)О.

З метою організації дистанційного навчання на вебсайті МОН розміщено онлайн-ресурси, які можуть використовуватися для дистанційного навчання за різними професіями й галузями, зокрема будівельною, транспортною, машинобудівною, електромеханічною галузями. Запущено модуль «Професійна освіта онлайн» у складі вебплатформи дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн». Для інституційно-правової підтримки П(ПТ)О в умовах воєнного стану було ухвалено низку нормативних актів. Так, наказом МОН від 26.03.2022 № 273 затверджено Положення про внутрішню академічну мобільність здобувачів 351 П(ПТ)О, які навчаються у ЗП(ПТ)О (програмою внутрішньої академічної мобільності скористалися 306 осіб); Законом України від 19.06.2022 № 2312-IX внесено зміни до чинного Закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту», котрі дають змогу врахувати в діяльності П(ПТ)О реалії війни та завдання повоєнного розвитку; законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про професійну (професійно технічну) освіту» щодо окремих аспектів підготовки кваліфікованих робітників в умовах воєнного стану та відновлення економіки» від 18.03.2022 № 7293 спрямований на збереження контингенту здобувачів, спрощення здобуття П(ПТ)О. Він передбачає можливість здобуття часткових професійних кваліфікацій, а також здійснення підготовки й перепідготовки за короткостроковими програмами під конкретні потреби держави у відбудові країни в повоєнний період. Значну підтримку системі П(ПТ)О надають міжнародні партнери.

Зокрема, ухвалено розпорядження про підписання угоди між МОН, Українським фондом соціальних інвестицій і німецьким банком KfW про надання 20 млн євро в межах проєкту «Професійна освіта у Східному партнерстві». Кошти будуть спрямовані на створення в закладах П(ПТ)О сучасних центрів професійної досконалості. Здійснюється низка кроків для підготовки до нового навчального року з урахування збройної агресії РФ, продовження бойових дій та загрози ракетнобомбових ударів. Зокрема, МОН розроблено рекомендації щодо підготовки до початку 2022/2023 н. р. і особливостей організації освітнього

процесу в закладах П(ПТ)О (лист МОН від 29.06.2022 № 1/7234-22); спрощено процедуру формування регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів (розпорядження КМУ від 29.04.2022 № 329-р).

Після перемоги Україна протягом найближчих років потребуватиме потужної відбудови, й професійна освіта в цей період буде на піку популярності та затребуваності.

Вища та фахова передвища освіта Вища освіта зазнала чималих матеріальних та інтелектуальних втрат від російської агресії проти України (станом на 22 липня 2022 р. повністю зруйновано 7 закладів вищої освіти й 9 закладів фахової передвищої освіти, пошкоджено 46 закладів вищої та післядипломної педагогічної освіти, 69 закладів фахової передвищої освіти).

Найбільших руйнувань і пошкоджень зазнали заклади вищої й фахової передвищої освіти Донецької, Луганської, Харківської, Чернігівської, Миколаївської, Запорізької областей. У переважній частині закладів освітній процес у період дії воєнного стану організовувався за дистанційною формою навчання. З метою створення безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу з Донецької, Луганської, Херсонської, окремих громад Запорізької та Харківської областей станом на 1 липня 2022 р. (із урахуванням переміщення з 2014 р.) було переміщено 29 закладів вищої освіти державної, комунальної й приватної форм власності та їх 64 відокремлених структурних підрозділи, а також 40 ЗФПВО.

Для унормування цього процесу МОН ухвалено понад 110 наказів, а також інші нормативні документи, спрямовані на збереження життя учасників освітнього процесу, майна закладів вищої освіти, забезпечення особливих умов навчання, у т. ч. для здобувачів, які перебувають у лавах ЗСУ чи ТрО, займаються волонтерською діяльністю. Викликом для управлінців МОН стало забезпечення вступної кампанії 2022 р. в умовах широкомасштабної військової агресії РФ, що становить серйозну загрозу для безпеки абітурієнтів. Верховна Рада України підтримала законопроект про одноразову зміну алгоритмів вступу до університетів. Ухвалено рішення, що у 2022 р. буде проведено національний мультипредметний тест (НМТ) для здобуття вищої освіти: для вступу на бакалаврат потрібні результати тесту, мотиваційний лист і заява. Подання

документів та підтвердження місця навчання здійснюються через Інтернет; для вступу до коледжу і ЗВО для деяких спеціальностей передбачено творчий конкурс, для здобуття ступеня магістра на основі ступеня бакалавра – проведення спрощених аналогів ЄВІ, ЄФВВ, а саме магістерського комплексного тесту (МКТ) для спеціальностей «Право», «Міжнародне право» й магістерського тесту навчальної компетентності (МТНК) для кон'юнктурних спеціальностей, які проходять подібно до НМТ. Для низки спеціальностей вступ відбуватиметься за результатами фахового іспиту в закладі освіти.

Вступна кампанія 2022 р. уявляється максимально безпечною та цифровізованою, а вступні випробування – прозорими та в рівному доступі. Відбулися зміни в підходах до державного замовлення на фахівців із вищою освітою. Зокрема, Урядом затверджено обсяги державного замовлення на навчання у ЗФПВО у 2022 р. Із метою повоєнної відбудови МОН спільно з Мінекономіки визначено пріоритетні галузі для підготовки фахівців найзатребуваніших спеціальностей, зокрема тих, що мають загальнодержавне значення. У рамках підготовки до нового навчального року МОН підготувало інформацію для всіх закладів освіти, включаючи ЗВО і ЗФПВО, щодо особливостей організації нового 2022/2023 н. р., надало рекомендації стосовно першочергових кроків із підготовки до нього, серед яких призначення комісій з обстеження закладів освіти на предмет готовності до організації навчання й убезпечення учасників освітнього процесу, визначення основної форми організації освітнього процесу тощо. Основним напрямом розвитку вищої й фахової передвищої освіти України в повоєнний період буде її адаптація до європейських стандартів у контексті реалізації статусу кандидата на членство в ЄС, зокрема гармонізація законодавчонормативного, інституціонального та методологічного забезпечення сфери освіти.

Висновки до розділу II

Особливістю в системі освіти України є спонукання до навчання впродовж усього життя людини. Система управління освіти в Україні забезпечує розвиток та управління усіма рівнями освіти, що вибудовані у нашій системі освіти. Така система органів та два рівні управління якнайкраще забезпечує ефективне

функціонування та комплексність сфери освіти в нашій державі, що є позитивним аспектом.

Держава доклала належні зусилля на всі рівні освіти, запроваджувала невідкладні заходи з національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби Covid-19, створювала тимчасовий порядок організації освітнього процесу в навчальних закладах та організацію роботи в структурних підрозділах МОН в період карантину. Також проведена оцінка результативності заходів для подолання кризи щодо протидії коронавірусній хворобі за деякими критеріями.

Діяльність Міністерства освіти і науки України із забезпечення якості освіти в період дії воєнного стану було спрямовано на формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти. Забезпечення якості освіти у важких умовах війни, всебічний розвиток учнів/студентів, а також психологічне й фізичне здоров'я учнів стали пріоритетним завданням МОН з початку введення воєнного стану в Україні. Створювалися відповідні інституційно-правові умови для здобуття дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, спеціалізованої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, а також інклюзивного навчання на всій території України, де це дозволяла безпекова ситуація. У цій частині здійснювалася координація діяльності з органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування у сфері освіти, спрямована на подолання викликів, зумовлених збройною агресією РФ. У період дії воєнного стану МОН розроблено низку документів (наказів, методичних рекомендацій) та проведено численні заходи (вебінари, конференції тощо), які націлені на забезпечення безперервності та якості освіти в усіх її сегментах, від дошкільної до вищої.

РОЗДІЛ ІІІ

ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ КРИЗИ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.

3.1 Потенційні ризики та наслідки впливу пандемії Covid-19 та в період воєнного стану на сферу освіти

Подолати коронавірус людство не зможе ще довгі роки. Пандемія Covid-19 пришвидшила перехід світу в майбутнє. Україна з її темпами вакцинації ще довше буде виходити з кризи, яку призвела пандемія Covid-19. Тому говорити про повернення до нормального життя без карантину досить зарано. Криза COVID-19 цілком змінює наш світ та світогляд. Вона також навчає нас, як повинна змінюватися освіта в умовах коронавірусу. Пандемія COVID-19 докорінно змінила життя навчальних закладів, тому подальші ризики для сфери освіти будуть існувати ще довгий час.

Пандемія призвела до суттєвих змін у сфері освіти, що викликала за собою певні ризики, які дали змогу для створення антикризових реформ в Україні протягом 2020/2021 років.

Пріоритетом функціонування закладів освіти залишається неухильне дотримання протиепідемічних заходів затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України від 22 липня 2020 року №50⁴⁸

Освітній процес має бути організовано таким чином, щоб забезпечувати регулярну та змістовну взаємодію вчителів із здобувачами освіти. Під час дистанційного навчання заклад освіти має діяти в інтересах здобувачів освіти. Створюються умови для забезпечення повноцінної участі в освітньому процесі

⁴⁸ Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Головного державного санітарного лікаря від 22 липня 2020 № 50.

осіб з особливими потребами з обов'язковим урахуванням індивідуальної програми розвитку.

Кожен заклад освіти має регулярно відстежувати результати дистанційного навчання здобувачів освіти, допомагати і підтримувати в освітньому процесі. Для здобувачів освіти, які не мають засобів комунікації для взаємодії в синхронному режимі підтримувати навчання заклад освіти створює доступні засоби – телефонний і електронний.

Пандемія та організація дистанційного та змішаного навчання загострили усі проблеми у сфері освіти. Згідно з принципом найменшої шкоди, необхідні заходи безпеки, як запровадження карантину, мають чинити якомога менший негативний вплив на інші сторони життя, зокрема - на якість освіти. Тому освіта потребує нових антикризових реформ.

Спільно з органами влади сприяти пошуку дієвих шляхів підвищення ефективності освітньої системи, ініціювати зміни і готувати спільні управлінські рішення, враховуючи результати під час реформування сфери освіти. Результати опитування Освітнього Омбудсмена України⁴⁹ надають нам перелік необхідних та можливих дій, що видаються найважливішими:

– на базі Державних стандартів загальної середньої освіти радикально оновити та інтегрувати навчальні програми, прибравши звідти другорядну інформацію (наприклад, скорочення обсягу теоретичного матеріалу на користь практичної діяльності для збільшення можливості формування предметних і ключових компетентностей) ;

– створити Центр технічної допомоги у сфері освіти (де можна знайти тимчасову або постійну роботи, брати участь у громадських або інших роботах; пройти професійну підготовку; перепідготовку; підвищити свою кваліфікацію, отримати матеріальну допомогу на випадок безробіття або оздоровлення);

⁴⁹ Освітній омбудсмен України /Служба освітнього омбудсмена. – 2020. –URL: <https://eo.gov.ua/>. (Дата звернення:01.11.2022)

- впровадити освітню навчальну платформу, яка дасть змогу навчатися учням дистанційно (різні безкоштовні онлайн-платформи);
- включити в програми підвищення кваліфікації педагогів курси: захисту прав в освіті, технологій дистанційного навчання, володіння сучасними ІКТ технологіями, первинного додання конфліктів та медіації;
- удосконалити механізми захисту прав в освіті (розпізнавати порушення прав людини; пояснювати, що таке механізм захисту прав людини та ідентифікувати їх, визначати дії у разі проблемної ситуації пов'язаної з порушенням прав людини; добирати з різних джерел інформацію щодо міжнародних та європейських механізмів захисту прав людини тощо);
- підтримати батьків і педагогів у захисті прав, захищати від можливого тиску та переслідувань;
- розробити програму психологічної допомоги для педагогів (безкоштовні онлайн консультації з психологічних питань, проводити психодіагностичну та корекційно-розвивальну роботу, допомога в професійній роботі).

В Україні в закладах вищої освіти не проводилися глибокі дослідження про те, як відбувалося дистанційне і змішане навчання, однак можна припустити, що викладачі та студенти стикалися з проблемами браку досвіду та навичок щодо навчання під час пандемії Covid-19 і стикалися з такими проблемами та ризиками які представлені нами у вигляді рисунку 3.1.

Проблеми та ризики кризи Covid-19 для сфери освіти	Неможливість повного доступу до інтернету та необхідного обладнання для навчання
	Брак досвіду та навичок щодо навчання під час пандемії COVID-19
	Невиплата вчителям та викладачам
	Навчальний матеріал для самостійного опрацювання
	Шкільна програма не співпадала з телевізійними уроками
	Відтермінування захисту кваліфікаційних робіт
	Нерівності між здобувачами освіти
	Погіршення психічного здоров'я вчителів та здобувачів освіти
	Неявка на ЗНО та неподолання прохідного бар'єру

Рисунок 3.1 - Потенційні проблеми та ризики кризи Covid-19 для сфери освіти України

Джерело: сформовано автором.

1. *Неможливість повного доступу до інтернету та необхідного обладнання для навчання.*

Як вчителі так і учні вдома не мали технічних засобів. Більшість вчителів змушені були ділити домашні гаджети з іншими членами родини. Крім того, вказували на низькошвидкісне підключення до інтернету. Ті, хто мали мобільний інтернет не мали змоги виконувати завдання, а потребували або ноутбука, або комп'ютера. Під час локдауну батьки, які працювали вдома використовуючи комп'ютер не мали змоги ділити його з дітьми.

Проблема також була, якщо в родині більше однієї дитини шкільного віку. Дистанційне навчання виявило нерівність, яка існує між учнями сіл і міст. У більшості мешканців сіл немає якісного фіксованого інтернету. З цими проблемами стикалися також викладачі та студенти, які мали ділити свої гаджети.

2. *Шкільна програма не співпадала з телевізійними уроками.*

Телевізійний проєкт « Всеукраїнська школа онлайн», який транслювався по телебаченню та ютуб каналі МОН для учнів 5-11 класів не відповідав шкільній програмі. Або треба було змінювати розклад шкільних зайнять.

3. *Навчальний матеріал для самостійного опрацювання.*

На початку пандемії більшість навчальних закладів надсилало навчальний матеріал для самостійного опрацювання з підручника, самостійні роботи, письмові завдання для перевірки знань та оцінювання результатів без обговорення, зворотнього зв'язку, пояснення матеріалу.

Популярними ресурсами зв'язку виявились Viber та Telegram. Така ж ситуація була у закладах вищої освіти. Викладачі замінювали дистанційні заняття на письмові роботи, що призводило до перевантаження студентів.

Такі методи навчання не створюють засвоєння якісного матеріалу, а викликають додатковий стрес.

4. *Відтермінування захисту кваліфікаційних робіт.*

За кожну людину, яка навчається в університеті на бюджеті держава сплачує кошти. Якщо людина вчасно не отримала диплом, відповідно вважатиметься, що кошти витрачені неефективно. За це заклад вищої освіти через брак фінансової автономії може отримати санкції «за нецільове використання бюджетних коштів». У листі МОН⁵⁰ рекомендовано «закінчити навчальний рік вчасно». Це не дало університетам можливості відтермінувати захисти кваліфікаційних робіт. Студентів або відраховували, або мали оплачувати переслуховування кредитів, щоб завершити освітню програму.

5. *Невиплата вчителям та викладачам.*

Під час карантину по при різні формати навчання не було здійснено доплат вчителям. Вчителі мали витратити більше ресурсів для того, щоб самостійно опанувати та реалізувати різні методики дистанційного навчання.

⁵⁰ Лист МОН «ПРО ОРГАНІЗОВАНЕ ЗАВЕРШЕННЯ 2020/2021 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ» ВІД 27 КВІТНЯ 2021 Р. № 1/9-218.

Це стосується зокрема змішаного навчання. Більше того, якщо вчитель хворіє на Covid-19 або йде на вимушений карантин через виявленого у класі хворого, то отримує лише половину своєї заробітної плати.

Отож, вчителі потребують більшої фінансової підтримки, особливо вчителі літнього віку, для яких Covid-19 несе суттєву безпеку.

У закладах вищої освіти ситуація відрізняється, тому що вони мають ширшу автономію та можуть залучати додаткові кошти зі спеціальних фондів. Але на повноцінне забезпечення викладачів цих коштів бракує.

Створення нових форматів навчання під час пандемії Covid-19 веде до позитивних або негативних наслідків.

Закриття шкіл і перехід на дистанційне навчання дало так наслідки:

- стрес для вчителів;
- невідповідність вчителів та батьків до дистанційної освіти;
- перерване навчання;
- погіршення догляду за дітьми;
- економічні витрати;
- соціальна ізоляція;
- збільшення рівня насильства;
- труднощі з перевіркою засвоєння знань.

Найбільш суттєвим негативним наслідком дистанційного навчання під час пандемії є поглиблення наявних нерівностей між здобувачами освіти. Соціально незахищені верстви населення мають менший доступ до інтернету, що впливає на отримання якісної освіти. Крім того, у великих містах здобувачі освіти мають кращий доступ швидкісного інтернету, ніж здобувачі освіти які мешкають у селах, де не має якісного фіксованого інтернету. Цифрові навички та вміння користуватися інтернетом, у дітей з сільських населених пунктів гірший, ніж у їхніх однолітків з міста.

Довгостроковий вплив на освітні результати, особливо серед вразливих груп населення може мати перехід на дистанційну освіту під час пандемії.

Це відображається на результатах тестування через зменшення кількості навчального часу у порівнянні, коли учні навчалися очно.

Під час дистанційного навчання облік відвідування здобувачі освіти не відбувався, але не всі здобувачі освіти виходили на дистанційний зв'язок, що дає змогу зробити висновок про неякісне засвоєння знань здобувачами освіти, які не відвідували дистанційні заняття.

Поки що складно сказати як карантин вплинув на результати навчання. Сьогодні єдиним щорічним освітнім вимірюванням, яке охоплює всю вікову когорту, є ЗНО. Але порівнювати результати ЗНО і 2019 і 2020 років некоректно, тому що шкала оцінювання формується по-новому, а через скасування ДПА 2020 року змінився і склад учасників ЗНО.

Через скасування ДПА у 2020 році суттєво зросла кількість тих, хто зареєструвався на ЗНО, але не з'явився на тест. Як засвідчує УЦОЯО⁵¹ на ЗНО з української мови, що є обов'язковим предметом для всіх випускників не з'явилося 10,7% зареєстрованих учасників з поміж випускників шкіл.

Важливо відмітити, що ця різниця виникла через випускників сільських шкіл.

Таким чином, можемо припустити наявність в освітній траєкторії залежно від місця проживання. Майже чверть випускників сільських шкіл не планували здобувати вищу освіту.

Таблиця 3.2 – Кількість випускників шкіл України, які не з'явилися на ЗНО у %.

	Навчальні дисципліни					
	Українська мова		Математика		Історія України	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Місто	0,5	6,0	0,6	3,6	0,9	8,8
Село	0,6	23,7	0,7	10,9	0,9	27,0

Джерело: Сформовано автором на основі даних УЦОЯО⁵²

⁵¹ ЗНО 2020/ Український центр оцінювання якості освіти. – 2020. –URL: <https://testportal.gov.ua/zno-2021/>. (Дата звернення:01.11.2022)

⁵² ЗНО 2020/ Український центр оцінювання якості освіти. – 2020. –URL: <https://testportal.gov.ua/zno-2021/>. (Дата звернення:01.11.2022))

Іншим важливим показником є частка учасників ЗНО які не подолали прохідний бар'єр, тобто не набрали достатньо балів для успішного складання тесту і мати доступ до вищої освіти.

Український центр оцінювання якості освіти стверджує, що прохідний бар'єр є коректним, тому що ґрунтується на експертних оцінках. Особливо помітним є те, що значна частина випускників населених пунктів не з'явилися на тестування і можна припустити, що серед них були ті, які не подолали б прохідний поріг.

Таблиця 3.3 – Кількість випускників шкіл України, які не подолали поріг «склав/не склав» на ЗНО у %.

	Навчальні дисципліни					
	Українська мова		Математика		Історія України	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Місто	4,7	4,0	7,8	7,1	5,5	9,4
Село	18,3	12,2	22,4	17,3	17,2 16,5	

Джерело: Сформовано автором на основі даних УЦОЯО⁵³

У березні 2020 року медіа почали поширювати інформацію, що керівництво закладів вищої освіти намагається примусово виселити студентів з гуртожитків на період карантину. Тому 18 березня 2020 року МОН⁵⁴ видало лист «Про неприпустимість примусового виселення здобувачів освіти або надання таких рекомендацій здобувачам освіти». У ньому наголошувалося про забезпечення діяльності гуртожитків на період карантину, інформування мешканців і працівників гуртожитків про Covid-19 щодо заходів запобігання та поширенню хвороби, посилення пропускового режиму у гуртожитках.

В Україні не проводили спеціальних дослідження стану психічного здоров'я під час пандемії, натомість проводила опитування Соціологічна група «Рейтинг»⁵⁵

⁵³ ЗНО 2020/ Український центр оцінювання якості освіти. – 2020. –URL: <https://testportal.gov.ua/zno-2021/>. (Дата звернення:01.11.2022)

⁵⁴ Лист МОН «Про неприпустимість примусового виселення здобувачів освіти або надання таких рекомендацій здобувачам освіти» ВІД 18 БЕРЕЗНЯ 2020 Р. № 1/9-165

⁵⁵ Опитування "Стан психічного здоров'я під час пандемії" / Соціологічна група «Рейтинг». – 2020. – URL: <http://ratinggroup.ua/ru/>. (Дата звернення:01.11.2022)

про психоемоційний стан українців на карантині, у сфері освіти у групі ризику перебувають вчителі літнього віку, чиє психічне здоров'я може найбільше постраждати. Найперше це залежить з переходом на дистанційне навчання і використання різних гаджетів.

З початку карантину в Україні зросла кількість звернень на гарячу лінію по запобіганню домашньому насильству. Коли батьки працюють дистанційно, а дітям також потрібен ноутбук, це призводило до погіршення емоційного стану і взаєминах в родині, що сприяло домашньому насильству.

Право на безкоштовне харчування у закладах освіти України має частина здобувачів освіти та студенти. Перехід через пандемію Covid-19 на дистанційне навчання вплинуло на те, що представники цих категорій населення не отримують повноцінне корисне харчування. Оскільки безкоштовне харчування отримують вразливі групи здобувачів освіти, то під час дистанційного навчання створюється додаткове фінансове навантаження на їхні родини. Такі родини мають низький рівень доходу у родинному бюджеті і тому це погіршує їхній економічний статус. Прикладом могло б бути позитивна ініціатива для бідних сімей з доставкою безкоштовних шкільних обідів додому. На жаль, в Україні ця реформа набуває тільки розгляду.

Останні десятиліття засвідчують надзвичайну динаміку світових змін. Будемо сподіватись, що наша держава забезпечить рівний і якісний доступ усіх громадян до освіти, що надасть нам змогу дорівнятися до успішних і розвинених країн.

А починати це треба з антикризових реформ в освіті, а саме: забезпечити вчителів необхідним обладнанням і в школі, і вдома, можливостями опановувати цифрові технології на постійній основі. Світ рухається вперед, і вчителі мають мати належні навички і підтримку, аби рухатись разом з ним. Держава має створити рівні умови для отримання освітніх послуг і стандарти освітнього середовища, яких повинні дотримуватись всі навчальні заклади. Адже в Україні є велика кількість інституцій, що отримують державне фінансування і повинні

розробити навчальні матеріали методики та програмні засоби для будь-якої форми навчання і дистанційної зокрема.

Карантинні обмеження чітко продемонстрували потребу негайного запуску Національної освітньої електронної платформи, яка дасть можливість безперервної і доступної освіти для всіх учасників процесу.

Беручи до уваги вищезазначене, можемо дійти до висновку, що в державі розробляються реформи в сфері освіти для подолання кризи під час пандемії Covid-19, на всіх рівнях освіти відбуваються трансформаційні процеси, які враховують потреби і очікування українського суспільства, національної економіки, держави, глобальні тенденції розвитку освітньої галузі.

Військова агресія російської федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 р., стала викликом самому існуванню нашої держави, її суверенітету та соборності.

Суттєвими викликами для сфери освіти є:

1. Загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, обмеження доступу до базових потреб людини.

Внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україні загинуло щонайменше 429 дітей, поранено – понад 817.

Найбільше постраждало дітей у Донецькій області – 417, Харківській – 259, Київській – 116, Миколаївській – 77, Запорізькій – 69, Чернігівській – 68, Луганській – 64, Херсонській – 57, Дніпропетровській – 31.

2. Масштабні руйнування освітньої інфраструктури: пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази, навчально-виробничих баз практики.

Бомбардуваннями та обстрілами збройні сили рф пошкодили 2663 навчальні заклади, 326 з них зруйновані повністю.

На відновлення шкіл, університетів та дитсадків необхідно 9,2 мільярди доларів. При цьому 2,8 млрд доларів необхідні Україні терміново. Йдеться про витрати на опалення, ремонт дахів, забезпечення необхідними меблями,

методичними матеріалами тощо. Найбільше внаслідок російської збройної агресії постраждали заклади освіти у таких областях:

- Харківська,
- Донецька,
- Луганська,
- Запорізька,
- Миколаївська,
- Херсонська.

3. Вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу.

За кордоном перебувають 641 тисяча українських дітей шкільного віку. Попри те, що через війну багато людей стали переселенцями всередині країни, усі діти мають доступ до навчання і були забезпечені освітніми закладами.

За кордоном знаходяться близько 22 тисячі вчителів, 5% від загальної кількості освітян.

4. Загострення проблеми забезпечення доступу до освіти українським школярам та студентам, порушення безперервності освітнього процесу.

5. Втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових дій. Насильницька переорієнтація українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання.

Офіс освітнього омбудсмена отримав понад 600 звернень від українських вчителів з тимчасово окупованих територій, яких самопроголошена влада змушує працювати у школах.

Освітняни, які все ще залишаються на тимчасово окупованих РФ територіях України, дедалі частіше зазнають тиску з боку сусідів-"визволителів".

Уже відомо про випадки на територіях Донецької та Луганської областей, коли окупанти намагаються деукраїнізувати школи: забороняють вивчати мову, літературу та історію України.

А вчителів з Херсонської, Харківської та Запорізької областей, примусово депортованих до РФ, насильницькими методами хочуть русифікувати у так званих "таборах перекваліфікації".

Водночас за будь-яку співпрацю з окупаційною "владою" педагогам загрожує кримінальна відповідальність, адже такі дії розцінюються як колабораціонізм.

Під дію санкцій статті про колабораційну діяльність Кримінального кодексу підпадатимуть освітяни, які займалися російською пропагандою у закладах освіти, співпрацюючи таким чином з окупаційною "владою" захопленої території – ті, хто піддався тиску окупантів та навчав дітей за освітньою програмою держави-агресора.

б. Зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту.

Загалом бюджет на освіту пропонують в 2023 році зменшити майже на 30 млрд грн. Скорочень зазнали всі програми. Лєвова частка – зменшення освітньої субвенції, це гроші на зарплату вчителів. На 2023 рік пропонують передбачити 87 млрд грн, що на 10 млрд менше, ніж було в порізаному через війну бюджеті-2022, і на 20 млрд менше, ніж планувалося на 2022-ий рік до початку війни.

Щодо зарплат вчителів, то роботи у вчителів стало відчутно більше, а грошей на зарплату їм держава хоче передбачити менше. Водночас ніяк не комунікує цю проблему й у публічному полі зовсім не висвітлюється робота з донорами щодо розв'язання цієї проблеми за рахунок міжнародної допомоги.

Що в бюджеті 2023 додалося: 1,5 млрд грн на облаштування укриттів та 1 млрд грн на закупівлю шкільних автобусів. Дві безумовно важливі статті витрат. Укриття – це нова проблема, а от проблему шкільних автобусів Україна вже вирішувала після 2014-го року: тоді, після початку російської агресії на сході шкільні автобуси були "мобілізовані" в зону АТО, як і 2022-го року під час повномасштабному вторгненні Росії.

Зазначених сум зовсім недостатньо на покриття потреб, але знову ж – на державному рівні немає системної роботи з міжнародними донорами для вирішення цих питань. Великою мірою вони знову впадуть на знесилені війною місцеві бюджети.

3.2. Перспективні заходи протидії викликам пандемії Covid-19 та під час воєнного стану у сфері освіти

Зважаючи на критичну ситуацію, що виникла внаслідок світової пандемії Covid-19 та з метою запобігання стрімкому поширенню цієї інфекційної хвороби в Україні забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, зменшенню негативних наслідків та епідемії в усіх сферах життя створено короткострокові та довгострокові заходи спрямованні на результат протидії викликам пандемії Covid-19 у сфері освіти:

Державою та урядом визначені короткострокові заходи на подолання наслідків пандемії Covid-19 та карантину⁵⁶:

– враховуючи освітню автономію встановлюється мінімальний перелік вимог не лише до санітарно-гігієнічної складової, а й до освітньої і план дій на випадок, якщо цей мінімум не виконується. По-перше, при переході на дистанційне навчання потрібно мати інформацію про проблеми або складнощі, які виникають в учасників освітнього процесу, щоб надати їм інструменти про повідомлення таких випадків. По-друге, розробляються методичні рекомендації для розв’язання таких проблем;

– враховуються дані і рекомендації міжнародних організацій щодо карантинних обмежень та їхніх наслідків у закладах освіти як приклад рекомендації ЮНЕСКО.⁵⁷ Рішення про карантинні заходи спирається на дані і результати досліджень, тобто на доказовому підході;

⁵⁶Освітній омбудсмен України /Служба освітнього омбудсмена. 2020. URL: <https://eo.gov.ua/>.

⁵⁷ COVID-19 education response: Preparing the reopening of schools: resource paper / UNESCO. – 2020. –URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373401.?fbclid=IwAR25gxKj0tK_esv6wUsmelxWtHJt-LZaJLNtiBmiTKTp-hhRk8Y3S6j6XlQ. (Дата звернення:01.11.2022)

– задля інформаційної підтримки сфери освіти учнівства та батьків налагоджується комунікація з органами державної влади (МОН,МОЗ) та з органами місцевого самоврядування. З огляду на це ознайомлюють, які карантинні заходи впроваджуються, чим вони обґрунтовані і які можуть мати наслідки. Тому що період пандемії Covid-19 пов'язаний з викликами сталості й достроковому плануванню у сфері освіти, що викликає тривогу до прийнятих рішень і недовіру до них;

– заклади освіти під час навчання в період карантину розроблюють комплексні заходи і рекомендації програм з розвитку навичок дистанційного навчання вчителів, адаптування учнів до навчання і життя під час карантину. Органи влади створюють самі такі матеріали і не повинні перекладати цю роботу на громадські організації;

– при переході на дистанційне навчання вчителі та викладачі забезпечуються додатковими виплатами на супутні з цим витратами (наприклад, забезпечення повного доступу до онлайн платформ, засобами індивідуального захисту та дезінфекції, технічними засобами тощо);

– мешканці гуртожитків забезпечуються належними умовами проживання у період карантинних обмежень, створюється і надається доступ до приміщень для самоізоляції, контролюються спроби керівництва щодо виселення мешканців гуртожитків;

– у проекті здобувачі освіти, які мають право на безкоштовне харчування у закладах освіти у період дистанційного навчання забезпечуються належним харчуванням через доставку готових обідів таким групам школярства додому;

– для жертв домашнього насильства які опинилися через карантинні обмеження у більш незахищеному стані посилюється безкоштовна інформаційна і психологічна підтримка. Забезпечуються надання місць у реабілітаційних центрах постраждалим від такого насильства;

– здобувачі освіти та працівники закладів освіти, у яких погіршилися проблеми зі здоров'ям через брак цифрових навичок або ресурсів, соціальних

зв'язків і комунікації у період пандемії Covid-19, надається безкоштовна психологічна підтримка, створюються умови для проведення спільного онлайн-дозвілля, заохочуються позакласні онлайн спілкування, щоб допомогти впоратися з викликами пандемії Covid-19, які впливають на їхнє психічне здоров'я;

– освітяни літнього віку в першу чергу забезпечуються засобами індивідуального захисту, а також додатковою підтримкою у разі виявлення в них Covid-19. Пріоритизується захист працівників сфери освіти літнього віку, оскільки освітяни більшу частину свого робочого часу проводять з великою кількістю людей, а тому сильніше страждають від цього захворювання;

– ДСЯО та Офіс освітнього омбудсмена⁵⁸ проводили дослідження серед вчителів, учнів, директорів закладів загальної середньої освіти та батьків на весні. Досліджували вплив пандемії та карантинних обмежень на освітні результати здобувачів освіти в Україні. У квітні 2021 запустили чергове онлайн-опитування щодо організації навчального процесу закладах загальної і середньої освіти під час карантину. Однак таких моніторингів бракує щодо дистанційного навчання в закладах професійно-технічної та вищої освіти.

Державою та урядом визначені довгострокові заходи на подолання наслідків пандемії Covid-19 та карантину⁵⁹:

– заклади освіти забезпечуються комп'ютерами й високошвидкісним інтернетом, який доступний як для вчителів так і здобувачів освіти;

– надається пріоритет забезпеченню цифровими ресурсами закладів середньої освіти у малих містах і селах, оскільки це може сприяти зменшенню цифрової нерівності між здобувачами освіти з сільської та міської місцевості;

– для викладання у закладах освіти розроблено якісний цифровий контент і навчено освітян методам роботи з ним;

⁵⁸ Вплив пандемії та карантинних обмежень на освітні результати здобувачів освіти в Україні / ДСЯО та Офіс освітнього омбудсмена. – 2020. –URL: <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-ta-osvita-analiz-problem-i-naslidkiv-randemii/>. (Дата звернення:01.11.2022)

⁵⁹ Освітній омбудсмен України /Служба освітнього омбудсмена. 2020. URL: <https://eo.gov.ua/>. (Дата звернення:01.11.2022)

- впроваджено і розроблено заходи спрямовані на компенсацію погіршених результатів навчання внаслідок переходу на дистанційне навчання;
- у закладах вищої освіти збільшено кількість можливостей використання індивідуальних освітніх траєкторій, посилено фінансову автономію та спроможність розпоряджатися нею;
- у гуртожитках забезпечено належні умови проживання без порушення прав і свобод здобувачів освіти;
- у закладах освіти створено інклюзивні спільноти, які можуть існувати як онлайн так і офлайн;
- створено безпечне навчальне середовище та дотримано гендерну рівність у закладах освіти.

Дослідивши результати щодо організації протиепідемічних заходів та освітнього процесу в період карантину в зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби Covid-19, з інформації, яку нам надала СШ №76 імені Олеся Гончара Святошинського району міста Києва, ми можемо побачити, що :

- проведено роз'яснювальну роботу з персоналом щодо індивідуальних заходів профілактики та реагування на виявлення симптомів коронавірусної хвороби серед персоналу;
- проведено інструктаж для працівників щодо запобігання поширенню коронавірусної інфекції, дотримання правил респіраторної гігієни та протиепідемічних заходів;
- проведення навчання працівників щодо одягання, використання, зняття засобів ІЗ, їх утилізації;
- розміщено інформацію на кожному поверсі і при вході до школи про необхідність дотримання респіраторної гігієни та етикету кашлю;
- допуск персоналу до закладу освіти за умови використання ІЗ та після проведення термометрії;
- здійснюється щоденний контроль за санітарно-протиепідемічним режимом харчоблоку;

- забезпечено кожного працівника одним щитком захисту;
- забезпечено централізований збір засобів ІЗ в окремі контейнери з кришками та поліетиленовими пакетами з подальшою утилізацією згідно з укладеним договором на вивіз твердих побутових відходів;
- організовано місця для обробки рук антисептичними засобами на всіх входах до закладу освіти та на вході в їдальню;
- проводиться очищення та дезінфекція поверхонь;
- розроблено маршрути руху здобувачів освіти по закладу освіти;
- мінімізовано (при складанні розкладу занять) пересування здобувачів освіти між навчальними кабінетами;
- застосовано технологію спарених уроків у 8-11 класів;
- забезпечено проведення занять з окремих предметів на відкритому повітрі;
- складено і затверджено графік допуску здобувачів освіти до закладу;
- складено і затверджено графік харчування учнів 1-4 класів.

У школі № 76 імені Олесья Гончара розроблено і затверджено адаптивний карантин на різних рівнях епідемічної небезпеки поширення Covid-19, де вказано організацію освітнього процесу, вимоги, що дозволяється та що заборонено у зеленому, жовтому та помаранчевому рівнях.

Також розроблено Алгоритм дій на випадок надзвичайної ситуації, пов'язної з реєстрацією випадків захворювання на коронавірусну хворобу серед здобувачів освіти та працівників закладу освіти.

У багатьох країнах світу розпочалася масова вакцинація від коронавірусу.

З початку пандемії COVID-19 дослідники з усього світу наполегливо працюють над розробкою вакцини. Багато людей були стурбовані тим, що розробки вакцини COVID-19 проводилися занадто швидко, аби мати змогу адекватно оцінити її безпеку та ефективність.

Багато наукової роботи було проведено одночасно із законодавчими заходами, і відомства, відповідальні за затвердження лікарських засобів на ринку, сприяли пришвидшенню оформлення документів на розробку вакцин.

Вакцина проти COVID-19 — вакцина, здатна підвищити захист організму від вірусу SARS-Cov-2, який викликає коронавірусну інфекцію COVID-19. До пандемії COVID-19 були проведені роботи проти інших коронавірусів, таких як SARS та MERS, що дало знання про структуру та функціонування коронавірусів. Це знання прискорило розробку різних технологій вакцинації.⁶⁰

В Україні вакцинація почалася у лютому 2021 року. Приділимо увагу основним актуальним моментам щодо цього питання в Україні.

У травні відбудеться завершення навчального року та проведення зовнішнього незалежного оцінювання і вступна кампанія 2021. Важливо, аби ЗНО відбувалося в безпечних умовах. Саме тому Міністерство охорони здоров'я з Міністерством освіти і науки погодили пріоритетність вакцинації для працівників освіти, які залучені до проведення тестування.

Одним із пріоритетів захисту освітян від коронавірусної інфекції є проведення вакцинації. Однак, вакцинація педагогічних працівників від Covid-19 є виключно добровільною.

Працівники освіти, які залучені до проведення зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) у 2021 році, за їхнім бажанням будуть щеплюватися вакциною CoronaVac проти COVID-19 виробництва Sinovac Biotech, яка надійшла до України 25 березня 2021 року.

Зі слів Міністра освіти і науки України Сергія Шкарлета про дотримання заходів безпеки при проведенні зовнішнього незалежного оцінювання є важливим і першочерговим етапом для початку вступної кампанії 2021 року.

Освіттянам, які виявили бажання вакцинуватися буде організовано мобільні бригади з імунізації. Регіональні координатори з вакцинації нестимуть відповідальність за формування списків охочих вакцинуватись, планування

⁶⁰ Вакцина проти COVID-19/ Вікіпедія — вільна енциклопедія.. – 2020. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_COVID-19#cite_note-1. (Дата звернення:01.11.2022)

графіку виїздів мобільних бригад та координацію процесів. . Працівники освіти, які залучені до ЗНО та мають бажання вакцинуватися, звертаються до структурних підрозділів з питань освіти обласних державних адміністрацій. Регіональні кординатори узагальнюють списки з вакцинації для подальшого детального планування. Керівники навчальних закладів освіти передаватимуть списки регіональному координатору з вакцинації.

Керівники закладів готують приміщення для вакцинації та домовляються з регіональним координатором про день та час візиту мобільної бригади. У призначений день і час проводять вакцинацію за списком.

Після першої дози щеплення через 28 днів працівників освіти вакцинуватимуть другою дозою з тієї ж партії вакцин CoronaVac. За кожним працівником освіти щепленим першою дозою буде зарезервовано другу дозу з цієї ж партії.

Основна сесія зовнішнього незалежного оцінювання розпочалась 21 травня й тривала до 15 червня 2021 року.⁶¹

Майже 390 тисяч вступників 2021 року було зареєструвано на ЗНО. А для його проведення було залучено більше 97 тисяч працівників, всі були вакциновані. Педагогічні працівники вакцинувались добровільно і це не мало впливу на їхню залученість до роботи на зовнішньому незалежному оцінюванні. Для безпеки учасників ЗНО дезінфікувались приміщення, учасники допускались до пунктів тестування за спеціальним графіком, відбувався температурний скринінг. Учасники ЗНО повинні самостійно мати із собою захисну маску чи декілька або респіратор і санітайзер.

15 грудня 2020 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про Державний бюджет України на 2021 рік».⁶² У ньому було передбачено додаткове фінансування на боротьбу з COVID-19 та його наслідками під час освітнього процесу. На 2021 рік державні видатки МОН на 6,5 млрд грн

⁶¹ ЗНО 2021 / Міністерство освіти і науки України. – 2020. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zno-2021-vidbudetsya-u-zaplanovani-termini-probne-testuvannya-projde-10-kvitnya-osnovna-sesiya-rozpochnetsya-21-travnya>. (Дата звернення:01.11.2022)

⁶² ЗАКОН УКРАЇНИ «Про Державний бюджет України на 2021 рік» від 01.05.2021 р. № 16, ст.144 ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>. (Дата звернення:01.11.2022)

більше порівняно з 2020 роком і становлять 35,8 млрд грн. Фінансуванням передбачено:

- на підготовку кадрів закладами вищої освіти виділено 20,95 млрд грн;
- на підготовку кадрів закладами фахової передвищої освіти виділено 4,65 млрд грн;
- на академічні стипендії виплати 3,94 млрд грн;
- науково-технічна та наукова діяльність ЗВО виділено 824,8 млн грн;
- на забезпечення діяльності Національного фонду досліджень, грантова підтримка наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробки виділено 732,8 млн грн;
- на підтримка пріоритетних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок у закладах вищої освіти виділено 100 млн грн;
- на виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного та освітнього співробітництва, участі у рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій виділено 326,9 млн грн;
- на видання, придбання та доставку підручників і посібників виділено 574,2 млн грн;
- на розроблення, проведення експертизи, придбання, супроводження та розміщення в інформаційно-телекомунікаційних системах дистанційних курсів для здобувачів повної загальної середньої освіти та педагогічних працівників виділено 18,5 млн грн;
- на фінансування п'яти державних інвестиційних проєктів – 328,9 млн грн, з яких три перехідні та два нових (реконструкція учбово-рекреаційного центру «Міжнародний Центр дитячої наукової творчості» та об'єкту національного надбання «Аеродинамічний комплекс» на базі надзвукової аеродинамічної труби Т-6 Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського);

– на придбання обладнання для лабораторій, навчальних майстерень та експозицій науково-освітнього простору Музею науки в м. Київ (експозиції «Математика») виділено 54 млн грн.

Також у бюджеті на 2021 рік запровадити нову субвенцію для боротьби з наслідками COVID-19 у школах – 1 млрд гривень.

Крім цього, у проекті бюджету пропонувалось як виняток у 2021 році залишки освітньої субвенції цього року розділити між усіма порівну – власне, як резерв грошей на навчання в умовах карантину.

Рішенням Уряду було передбачено виділення субвенції з державного бюджету, яка спрямована на придбання:

– ноутбуків для педагогічних працівників шкіл для організації дистанційного навчання, інших форм здобуття загальної середньої освіти з використанням технологій дистанційного навчання – в обсязі 980 млн гривень;

– засобів захисту, необхідних для організації протиепідемічних заходів під час проведення основної та додаткової сесій зовнішнього незалежного оцінювання у 2021 році – в обсязі 20 млн гривень.

Значну увагу сьогодні МОН приділяє забезпеченню додаткового фінансування задля придбання технічних засобів. З метою оперативного освоєння вчителями нових цифрових навичок і надає всебічну методичну підтримку. МОН виступає координатором боротьби з наслідками пандемії коронавірусу в освітній галузі. Загальна епідемічна ситуація в країні та наявність бюджетних коштів залежать від результатів фінансування усіх бюджетних програм у повному обсязі над яким і працює МОН. Фінансування науки і освіти в умовах пандемії COVID-19 залишається на низькому рівні.

Щодо перспективних заходів та завданнями розвитку системи освіти України в повоєнний період є:

1. Продовження системної трансформації галузі освіти з метою забезпечення високої якості освіти на всіх рівнях – від дошкільної до вищої та

освіти дорослих. Гармонізація нормативно-правової бази регулювання освіти й науки в Україні з освітнім і дослідницьким законодавством Європейського Союзу.

2. Проведення заходів щодо захисту безпеки життя та здоров'я учасників освітнього процесу; трансформація освіти в секторі безпеки й оборони відповідно до доктринальних підходів і принципів НАТО.

3. Відбудова та відновлення освітньої інфраструктури (обов'язкове облаштування бомбосховищ під час відновлення зруйнованих і будівництва нових закладів освіти), створення сучасних закладів, які забезпечать гідні умови для розвитку підростаючого покоління та здобуття українцями якісної освіти на рівні світових стандартів.

4. Створення привабливих соціально-економічних умов для повернення в Україну вимушено переміщених здобувачів освіти й педагогів, які виїхали за кордон у зв'язку з військовою агресією з боку РФ.

5. Розвиток соціально-педагогічної та психологічної допомоги учням, студентам і педагогам, які постраждали від військової агресії РФ та потребують психологічної та іншої підтримки.

6. Інтенсифікація процесу інтернаціоналізації освіти і науки України, її інтеграція в європейський освітній простір; збільшення кількості проєктів міжнародної освітньо-наукової співпраці.

7. Залучення й використання міжнародної технічної допомоги, спрямованої на підтримку реалізації державної політики для досягнення стратегічних пріоритетів у сфері освіти і науки.

8. Створення концепції розвитку приватної освіти в Україні, що міститиме довгострокові цілі та дієві механізми розв'язання інституційно-правових, матеріально-технічних та фінансових проблем, а також буде враховувати провідний досвід та стандарти країн ЄС.

МОН деталізувало зазначений план у Концепції відновлення освіти і науки України впродовж 2022–2032 років. Окреслено низку ключових напрямків такого відновлення, а саме: розвиток людського потенціалу; європейська інтеграція

освіти та науки; розвиток науки й інновацій; розвиток вищої освіти та освіти дорослих; розвиток професійної (професійно-технічної), дошкільної, загальної середньої, позашкільної, спеціальної й інклюзивної освіти; цифрова трансформація освіти та науки.

Розвиток людського потенціалу: створення сучасної освітньої й дослідницької інфраструктури відповідно до потреб громадян і держави, продовження системних освітніх трансформацій, психологічна підтримка дітей та вчителів, інтеграція України в європейський дослідницький простір.

Європейська інтеграція освіти та науки: набуття статусу програмної країни в програмі ЄС Erasmus+, нова архітектура освіти дорослих, інтеграція до європейського освітнього й дослідницького простору, гармонізація освітнього та наукового законодавства й державної політики України з ЄС.

Наука та інновації: забезпечення соціально-економічного розвитку для індустріальної конкурентоспроможності й підвищення частки інноваційно активних підприємств, розвиток високотехнологічного виробництва та зростання наукоємності ВВП, подолання глобальних викликів світу тощо. Для цього передбачається збільшення фінансування досліджень; забезпечення доступу до інформації, а також мобільності науковців та інноваторів; залучення бізнесу до співфінансування; розвиток міжнародної співпраці; збереження інтелектуального потенціалу; інтеграція науки й інноваційного підприємництва; спрямованість на повоєнну розбудову України.

Вища освіта та освіта дорослих: розвиток особистості та гідного працевлаштування; згуртування й підтримка демократичних цінностей; підготовка затребуваних фахівців і науковців; довіра освітній, науковій та експертній діяльності ЗВО; оптимізація мережі ЗВО і створення сучасного освітнього простору; забезпечення автономності ЗВО; інтернаціоналізація вищої освіти України; безперервна освіта як мейнстрім сучасності; синергія освіти та бізнесу.

Професійна (професійно-технічна) освіта: забезпечення потреб економіки у кваліфікованих кадрах після війни (аграріях, будівельниках, працівниках ІТ-сфери й технологічно складних професій); швидкий вихід на ринок праці та навчання впродовж життя. Для цього доцільно забезпечити оптимізацію мережі ЗП(ПТ)О, що задовольнятиме потреби територіальних громад у фахівцях; здобуття якісної П(ПТ)О за власною траєкторією; мобільність робітників на ринку праці.

Дошкільна, загальна середня, позашкільна, спеціальна та інклюзивна освіта: розвиток ефективної мережі закладів; створення безпечного й комфортного освітнього середовища; формування сучасного контенту та розвиток інноваційних технологій; розвиток національно-патріотичного виховання; становлення й підтримка педагогічної еліти.

Цифрова трансформація освіти та науки: розвиток інноваційної інфраструктури (100-відсоткове підключення закладів до Інтернету, ноутбук кожному вчителю, 1 млн планшетів для учнів – за підтримки HP, UNOPS, Apple, Microsoft, Google, Unicef); створення цифрового освітнього паспорта (зручні послуги та цифрові документи на порталі «Дія», дебіюрократизація, дані про освітні траєкторії для аналізу й розроблення політики, кабінет вступника на порталі «Дія», онлайн-вступ іноземців до ЗВО України); розвиток сучасних інструментів для навчання та оцінки результатів (розширення кола користувачів проєкту «Всеукраїнська школа онлайн»; бібліотека електронних матеріалів для вчителя; електронні журнали й щоденники в кожній школі; інтерактивні електронні підручники, навчальні застосунки; системи онлайн-іспитів і проміжних тестувань; зростання числа вчителів, що мають навички роботи з цифровими інструментами; нова програма з інформатики та посилення ІТ-освіти; хаб Європейської хмари відкритої науки).

Висновки до розділу III

В державі розробляються реформи в сфері освіти для подолання кризи під час пандемії Covid-19, на всіх рівнях освіти відбуваються трансформаційні

процеси, які враховують потреби і очікування українського суспільства, національної економіки, держави, глобальні тенденції розвитку освітньої галузі. Фінансування науки і освіти в умовах пандемії COVID-19 залишається на низькому рівні.

В умовах воєнного стану МОН докладає максимум зусиль для забезпечення сталості навчання та викладання, створення безпечних умов для учнів і студентів, вчителів і викладачів, підтримки тих, хто був змушений виїхати за кордон або до безпечніших регіонів України, для продовження системних реформ на всіх рівнях освіти. З огляду на важливість цих завдань, команда Міністерства сформувала перелік ключових пріоритетів політики в сфері освіти, вчасне впровадження яких мінімізує освітні втрати та забезпечить стійкість вітчизняної освіти.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній бакалаврській роботі здійснено обґрунтування пропозицій щодо обґрунтування пріоритетів та заходів антикризового реформування сфери освіти в Україні в умовах пандемії Covid-19. На основі проведеного дослідження сформульовано наступні висновки:

1. Дослідивши сучасну концепцію, зміст, принципи та інструменти антикризового управління у сфері освіти, нами встановлено, що антикризове управління виконує керований вплив на систему управління в сфері освіти, щоб запобігти виникненню кризи, детальнішого аналізу її причин, також розробку шляхів подолання та ефективного функціонування закладів освіти. Виявлено головні інструменти антикризового управління, а саме стратегічне управління в освіті, кризис-менеджмент, ризик менеджменту. Щодо об'єкту антикризового управління, то є виникнення та поглиблення кризи розвитку навчальних закладів, що мають негативні наслідки для життєдіяльності освітньої галузі, її усунення. Пріоритетною ціллю та завданням є усунення кризових ситуацій та наслідків. Можемо зазначити, що це є однією з головних проблем сфері освіти.

2. Розглянувши світовий досвід протидії викликам Covid-19 у сфері освіти, зроблено такі висновки, що на даний момент політичні рішення країн світу щодо реакції на пандемію діляться на дві групи. Перша – ізоляція хворих та заражених домогосподарств без запровадження карантину і припинення пересування громадян. Друга – більш жорсткі заходи, запровадження карантину, обмеження пересування громадян, закриття публічних закладів аж до повного припинення будь-якої ділової чи соціальної активності. Наразі уряди більшості країн обирають другий варіант дій, тобто суворі заходи контролю та обмеження. На це їх спонукають як успіхи Китаю, який завдячуючи жорстким діям зумів зупинити стрімке поширення вірусу, так і панічні настрої у світі і брак інших ефективних інструментів боротьби з пандемією. Разом з тим, подібні жорсткі заходи мають дуже високу економічну ціну, є сумніви щодо їх ефективності у

середньостроковій перспективі, враховуючи, що епідемія може повернутись через декілька тижнів чи місяців.

3. Дослідивши організаційні-правові засади публічного управління у сфері освіти в Україні, зроблено висновок, що система управління освіти в Україні забезпечує розвиток та управління усіма рівнями освіти, що вибудовані у нашій системі освіти. Така система органів та два рівні управління (загальнодержавний і місцевий) якнайкраще забезпечує ефективне функціонування та комплексність сфери освіти в нашій державі, що є позитивним аспектом. В сфері освіти наразі відбуваються чималі зміни і нововведення, можна звернути увагу на те, що попит взагалі освітніх послуг збільшується, тому сама криза в освіті насамперед дуже помітна в кваліфікованому підборі кадрів, в конкурентоспроможності закладу.

4. Обґрунтувавши показники та на їх основі дали оцінку результативності публічного управління у сфері освіти в Україні в умовах протидії пандемії Covid-19, можемо дійти до висновку, що держава доклала належні зусилля на всі рівні освіти, запроваджувала невідкладні заходи з національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби Covid-19, створювала тимчасовий порядок організації освітнього процесу в навчальних закладах та організацію роботи в структурних підрозділів МОН в період карантину. Також проведена оцінка результативності заходів для подолання кризи щодо протидії коронавірусній хворобі за деякими критеріями.

Діяльність Міністерства освіти і науки України із забезпечення якості освіти в період дії воєнного стану було спрямовано на формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти. На всі рівнях: від дитячих садочків до вищих навчальних закладів попри повномасштабне вторгнення було організовано навчання, де дозволяла безпекова ситуація. Уряд забезпечив безперервність викладання, навчання, проводяться наукові дослідження. Було налагоджено швидкий процес дистанційної освіти: українські діти, які перебувають та перебували в Україні та закордоном, мали змогу продовжувати навчання за

сучасними українськими навчальними програмами. Завдяки потужній масштабній підтримці міжнародних партнерів України це стало і можливо. Міністерство освіти і науки України підготувало інформацію щодо особливостей організації нового 2022/23 навчального року та рекомендації першочергових кроків із підготовки до нього.

5. Проаналізована оцінка потенційних ризиків та наслідків впливу пандемії Covid-19 на сферу освіти, дає зробити такий висновок, що пандемія та організація дистанційного та змішаного навчання загострили усі проблеми у сфері освіти. Викладачі та студенти стикалися з проблемами браку досвіду та навичок щодо навчання під час пандемії Covid-19. Щодо переліку потенційних проблем та ризиків ковід для сфери освіти, то це є: неможливість повного доступу до інтернету та необхідного обладнання для навчання; брак досвіду та навичок щодо навчання під час пандемії COVID-19; невивплата вчителям та викладачам; навчальний матеріал для самостійного опрацювання; шкільна програма не співпадала з телевізійними уроками; відтермінування захисту кваліфікаційних робіт; Нерівності між здобувачами освіти; погіршення психічного здоров'я вчителів та здобувачів освіти; неявка на ЗНО та неподолання прохідного бар'єру. В державі розробляються реформи в сфері освіти для подолання кризи під час пандемії Covid-19, на всіх рівнях освіти відбуваються трансформаційні процеси, які враховують потреби і очікування українського суспільства, національної економіки, держави, глобальні тенденції розвитку освітньої галузі.

Потенційні виклики для сфери освіти під час воєнного стану стали: загроза життю учасників освітнього процесу, масштабні руйнування освітньої інфраструктури, вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, загострення проблеми забезпечення доступу до освіти українським школярам та студентам, втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію, зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту, забезпечення розвитку

приватної освіти на рівнях дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти.

6. Дослідивши перспективні заходи протидії викликам пандемії Covid-19 у сфері освіти, виявлено, що державою та урядом визначені короткострокові та довгострокові заходи на подолання наслідків пандемії Covid-19 та карантину. Одним із пріоритетів захисту освітян від коронавірусної інфекції є проведення вакцинації. Однак, вакцинація педагогічних працівників від Covid-19 є виключно добровільною. Сьогодні МОН приділяє забезпеченню додаткового фінансування задля придбання технічних засобів. З метою оперативного освоєння вчителями нових цифрових навичок і надає всебічну методичну підтримку. МОН виступає координатором боротьби з наслідками пандемії коронавірусу в освітній галузі. Загальна епідемічна ситуація в країні та наявність бюджетних коштів залежать від результатів фінансування усіх бюджетних програм у повному обсязі над яким і працює МОН. Фінансування науки і освіти в умовах пандемії COVID-19 залишається на низькому рівні.

МОН деталізувало зазначений план у Концепції відновлення освіти і науки України впродовж 2022–2032 років. Окреслено низку ключових напрямків такого відновлення, а саме: розвиток людського потенціалу; європейська інтеграція освіти та науки; розвиток науки й інновацій; розвиток вищої освіти та освіти дорослих; розвиток професійної (професійно-технічної), дошкільної, загальної середньої, позашкільної, спеціальної й інклюзивної освіти; цифрова трансформація освіти та науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Державний бюджет України на 2021 рік Закон України від 01.05.2021 р. № 16, ст.144 ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>. (Дата звернення:01.11.2022)
2. Антикризисное управление: [учебник] / Коротков Э. М., Беляев А. А., Валовой Д. В. и др./ [Э. М. Коротков (ред.)]. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 432 с.
3. Антикризисный менеджмент / Под ред проф. А. Г. Грязновой. – М. : “Тандем”; Ассоциация авторов и издателей “Тандем” Изд-во ЭКМОС, 1999. – 368 с.
4. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. СПб. : Изд-во «Питер», 1999. – 416 с.
5. Бартон Л. Криза в організаціях: управління та спілкування в розпалі хаосу . Цинциннаті, Огайо: Південно-Західний, 1993. - С. 2.
6. Вакцина проти COVID-19. Вікіпедія - вільна енциклопедія.. 2020. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_COVID-19#cite_note-1. (Дата звернення:26.04.2021)
7. Василенко В. О. Антикризисное управління підприємством : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. К. : ЦУЛ, 2003. 504 с.
8. Вплив пандемії та карантинних обмежень на освітні результати здобувачів освіти в Україні / ДСЯО та Офіс освітнього омбудсмена. 2020. URL: <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-ta-osvita-analiz-problem-i-naslidkiv-pandemii/>.(Дата звернення:01.11.2022)
9. Економічна теорія: політекономія : підруч. / [за ред. В. Д. Базилевича]. – [7-ме вид., випр. і перероб.]. – К. : Знання-Прес, 2008. – 719 с.
10. Державна служба якості освіти України з 01-09 лютого 2021 року провела онлайн-опитування з питань організації дистанційного навчання в школах у 2020/2021 навчальному році. URL: <https://www.sqe.gov.ua/index.php/uk->

- ua/hovyny/1678-opytuvannia-shchodo-orhanizatsii-dystantsiinoho-navchannia-v-shkolakh-u-2020-2021-navchalnomu-rotsi (Дата звернення:06.04.2021)
11. Збірник нормативних документів загальної середньої та дошкільної освіти. - Міністерство освіти і науки України. - К., 2002. - 262 с.
 12. ЗНО 2021 / Міністерство освіти і науки України. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zno-2021-vidbudetsya-u-zaplanovani-termini-probne-testuvannya-projde-10-kvitnya-osnovna-sesiya-rozpochnetsya-21-travnya>. (Дата звернення:26.04.2021)
 13. ЗНО 2020/ Український центр оцінювання якості освіти. 2020. URL: <https://testportal.gov.ua/zno-2021/>. (Дата звернення: 26.04.2021)
 14. Карпенко О. А. Основи антикризового управління : навч.-метод. посіб. Київ : Видавництво НАДУ, 2006.
 15. Копка М.В. Узагальнення підходів до визначення сутності антикризового управління. Управління ризиком.2010. №21. С.164-166.
 16. Коротков Э. М. Антикризисное управление : учебное пособие / под ред. Э. М. Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 432 с.
 17. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2003. 504 с.
 18. Лист МОН «Про неприпустимість примусового виселення здобувачів освіти або надання таких рекомендацій здобувачам освіти» ВІД 18 БЕРЕЗНЯ 2020 Р. № 1/9-165
 19. ЛИСТ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ВІД 02 КВІТНЯ 2022 Р. № 1/3845-22// Затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ
 20. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. / Л. О. Лігоненко, М. В. Тарасюк, О. О. Хіленко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 377 с.
 21. Про організоване завершення 2020/2021 навчального року Лист МОН від 27 квітня 2021 Р. № 1/9-218.

22. Маркіян С. В. Інновації як фактор розвитку освіти: VI Міжнародна міждисциплінарна науково-практична конференція. Харків, 2006.
23. Міждисциплінарний словник з менеджменту : навч. посіб. / [Д. М. Черваньов, О. І. Жилінська, М. В. Петровський та ін.] ; за ред. Д. М. Черваньова, О. І. Жилінської. – К. : Нічлава, 2011. – 624 с.
24. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 “Про затвердження Положення про дистанційне навчання”, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. за № 703/23235
25. Опитування "Стан психічного здоров'я під час пандемії" / Соціологічна група «Рейтинг. – 2020. – URL: <http://ratinggroup.ua/ru/>. (Дата звернення: 01.11.2022)
26. Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину: аналітична записка / Л. Гриневич, Л. Ільїч, Н. Морзе, В. Прошкін, І. Шемелинець, К. Линьов, Г. Рій]. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 76 с.
27. Освітній омбудсмен України /Служба освітнього омбудсмена. 2020. URL: <https://eo.gov.ua/>. (Дата звернення: 01.11.2022)
28. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ 2022/23 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osoblivosti-organizaciyi-202223-navchalnogo-roku> (Дата звернення: 01.11.2022)
29. Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11.03.2020 №211.
30. Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 21.11.2-16 № 1400, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14 грудня 2016 року за № 1623/29752.

31. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. С. 2716.
32. Відкриття шкіл з вересня 2022 URL:
<https://www.slovoidilo.ua/2022/09/06/novyna/suspilstvo/opu-rozpovily-skilky-shkil-shhe-vidkryutsya-seredyny-veresnya> (Дата звернення: 01.11.2022)
33. Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Головного державного санітарного лікаря від 22 липня 2020 № 50.
34. Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 № 641. (Дата звернення: 05.04.2021)
35. Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 49. Ст. 259.
36. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо встановлення гнучкого режиму робочого часу. 28 план роботи Міністерства праці та соціальної політики України на третій квартал 2006 року, затвердженого наказом від 07.07.2006 р. N 251.
37. Про затвердження Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Постанова Головного державного санітарного лікаря України від 30.07.2020 № 42.
38. Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 року № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 34. ст.451.
39. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. 2020. № 31. Ст. 226.

40. Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні від 24 червня 2022 р. № 711// Постанова Законом України від 19 червня 2022 р. № 2315-IX
41. Ситник Л. С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством / Л. С. Ситник. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. – 503 с.
42. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмы / [А. П. Градов, Б. И. Кузин, А. В. Федотов и др.]; под общ. ред. А. П. Градова, Б. И. Кузина. – СПб. : Специальная литература, 1996. – 510 с.
43. Скільки вчителів в Україні хворіють на коронавірус та чому тестування у школах є проблемою. URL: https://education.24tv.ua/skilki-vchiteliv-ukrayini-hvoriyut-koronavirus-novini-ukrayini_n1466781 (Дата звернення: 01.11.2022).
44. Тлумачний словник. URL: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> (Дата звернення: 01.11.2022).
45. Школи в червоній зоні, дистанційне навчання та новини вищої освіти: підсумки тижня в освіті. URL: https://education.24tv.ua/chervona-zona-onlayn-navchannya-shkolah-vishi-novini-ukrayini_n1452107 (Дата звернення: 01.11.2022).
46. Школи в Європі та Центральній Азії повинні залишатися відкритими і водночас захищеними від COVID-19. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/educators-vaccination-covid-19> (Дата звернення: 01.11.2022)
47. Як вчителям будуть платити за дистанційні уроки під час карантину: пояснення МОН. URL: https://education.24tv.ua/yak-vchitelyam-budut-platiti-za-distantsiyuni-novini-ukrayini_n1449940 (Дата звернення: 01.11.2022).
48. Яким чином пандемія вплинула на онлайн-навчання: цифри та статистики. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/3894-yakym-chynom-pandemiia-vplynula-na-onlain-navchannia-tsyfry-ta-statystyky> (Дата звернення: 01.11.2022).

49. Як організувати навчання дітей під час локдауну URL:
<https://zn.ua/ukr/EDUCATION/shkolo-mi-hotovi.html> (Дата звернення:
01.11.2022)
50. COVID-19 education response: Preparing the reopening of schools: resource
paper / UNESCO. – 2020. –URL:
[https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373401.?fbclid=IwAR25gxKj0tK_es
v6wUsmelxWtHJt-LZaJLNtiBmiTKTp-hhRk8Y3S6j6XlQ](https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373401.?fbclid=IwAR25gxKj0tK_esv6wUsmelxWtHJt-LZaJLNtiBmiTKTp-hhRk8Y3S6j6XlQ). (Дата
звернення:01.11.2022)
51. Nigro F. A., Nigro L. A. Modern Public Administration. 3rd ed. N. Y.; Evanston ;
S. Francisco ; L. : Harper & Row, 1974. 468, XII p. (Дата звернення: 01. 11.2022)